

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor Učitelství českého jazyka a literatury, Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a střední školy – základy společenských věd

Možnosti pedagoga diagnostikovat sexuální zneužívání u žáků druhého stupně

Options diagnose educator sexual abuse of students at upper primary school

Diplomová práce: 12-FP-KPP-04

Autor:

Lucie KOPECKÁ

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková

Konzultant:

Počet

stran	Grafů	Obrázků	Tabulek	Pramenů	Příloh
81	8	0	0	43	4

V Liberci dne: 24. 6. 2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie Kopecká**
Osobní číslo: **P11000684**
Studijní program: **N7504 Učitelství pro střední školy**
Studijní obory: **Učitelství českého jazyka a literatury**
Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy
a střední školy - základy společenských věd
Název tématu: **Možnosti pedagoga diagnostikovat sexuální zneužívání u žáků**
druhého stupně
Zadávací katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Hlavním cílem práce je analyzovat problematiku zneužívaných žáků druhého stupně. Pedagogicky diagnostikovat tento projev. Dále se zaměřit na prevenci sexuálního zneužívání a to nejen teoreticky ale i prakticky. Výzkum bude realizován formou kresby a dotazníku, popřípadě jiných metod, které zjistí názory žáků na sexuální zneužívání.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

- ARNON, B., 1998. Týrání a sexuální zneužívání v rodinách. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-629-3.
- AUGUSTYN, J., 1995. Sexualita v našem životě. 1. vyd. Kos. Vydří: Karmelitánské nakl. ISBN 80-85527-99-5.
- ELLIOTOVÁ, M., 1995. Jak ochránit své dítě. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-034-0 .
- HELMUT, E., 2000. Násilí ve škole a jak mu čelit. 1. vyd. Praha: Amulet. ISBN 80-86299-22-8.
- CHROMÝ, J., 2010. Kriminalita páchaná na mládeži. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-825-3.
- RÖSLEROVÁ, P., 2009. Slabikář násilí na dětech. Praha: Úřad vlády ČR. ISBN 978-80-7440-001-8.
- STÉPHANE, B., 2006. Šikana ve škole, na ulici, doma. 1. vyd. Praha: Albatros. ISBN 80-00-01552-8.
- STIFFTUNG, F. E, 2002. Komerční sexuální zneužívání dětí. Praha: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- ŠILEROVÁ, L., 2003. Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě. 1. vyd. Praha: Grada.
- TÄUBNER, V., 1996. Metodika sexuální výchovy. 1. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 80-7071-029-2.
- VANIČKOVÁ, E., 1995. Násilí v rodině. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-008-4.
- VANIČKOVÁ, E., 1999. Sexuální násilí na dětech. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-286-6.
- VANIČKOVÁ, E., 2009. Interpersonální násilí na dětech. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR. ISBN 978-80-7440-001-8.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Jitka Josífková

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

30. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

vedoucí katedry

Čestné prohlášení

Název práce: Možnosti pedagoga diagnostikovat sexuální zneužívání u žáků druhého stupně

Jméno a příjmení autora: Lucie Kopecká

Osobní číslo: P11000684

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do její skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 26. 06. 2013

Lucie Kopecká

Poděkování:

Předem své práce musím poděkovat především svojí vedoucí PhDr. Jitce Josífkové za podporu a pomoc, kterou mi poskytla během zpracování mojí práce. Jakožto i za cenné rady, které jsem od ní obdržela.

Anotace:

Diplomová práce se zabývá problematikou zneužívaných žáků druhého stupně.

V teoretické části popisují základní pojmy, které s problematikou sexuálního násilí souvisejí. Věnuji se historii sexuálního zneužívání, osobností oběti a agresora, formám tohoto chování. V závěru uvádím možnosti prevence a pomoci.

Praktická část se zabývá metodami, jež pomáhají diagnostikovat zneužívané dítě. Nastínila jsem možnosti využití kresby a her, které přispívají k rozpoznávání traumatického zážitku. Nedokončené výpovědi a dotazníkové šetření jsem prakticky využila u žáků druhého stupně. Prostřednictvím dotazníku jsem zjišťovala názory a postoje žáků II. stupně ZŠ k problematice sexuálního násilí.

Annotation:

My Diploma work is focused on the abusing of second grade children.

In the theoretical part I am describing the basic concepts connected to sexual violence. I dedicate the history of the sexual abusing, influence on the mental development of child versus aggressor and various forms of this behaviour. At the end of my work I am presenting possibilities of the prevention and help.

The practical part is based on the methods how to diagnosticate abused children. I have involved options of usage drawings and games to distinguish the traumatic experience. I have used practically unfinished statements and questionnaire surveyes with second grade pupils. With the help of questionnaire survey I was finding out the attitude of pupils to this serious problem.

Klíčová slova: sexuální násilí, oběť, agresor, formy, péče, léčba, metody

Keywords: sexual violence, victim, aggressor, forms, care, treatment, methods

Obsah

Úvod	10
1. Historie patologického sexuálního chování	11
2. Definice pojmu sexuální násilí	12
2. 1. Vymezení pojmu	12
3. Oběť sexuální agrese	14
3. 1. Věk oběti	14
3. 2. Sociodemografické vlivy	15
3. 3. Emoční reakce a změny chování sexuálně zneužívaného dítěte	15
3. 4. Následky sexuálního zneužívání	16
4. Sexuální agresor	16
4. 1. Model sexuálního zneužití dívky	17
4. 2. Model sexuálního zneužití chlapce	17
5. Vztah mezi agresorem a obětí	18
6. Formy sexuálního zneužívání	18
7. Diagnostika sexuálně zneužitých dětí	19
8. Klima rodiny a společnosti	20
8. 1. Úloha rodiny	20
8. 2. Incestní rodina	21
8. 3. Postoje společnosti	22
9. Zvláštní formy CAN	23
9. 1. Systémové týrání	23
9. 2. Organizované zneužívání dětí	23
9. 3. Rituální zneužívání	23
9. 4. Sexuální turismus	24

9. 5. Münchhausenův syndrom.....	24
10. Komerční sexuální zneužívání dětí	25
10. 1. Dětská prostituce	25
10. 2. Dětská pornografie	26
11. Prevence sexuálního zneužívání dětí.....	27
11. 1. Primární prevence.....	27
11. 1. 1. Zaměřené působení na širokou veřejnost	28
11. 1. 2. Zaměřené působení na rodiče (a jiné vychovatele)	28
11. 1. 3. Zaměřené působení na odborné pracovníky a veřejné činitele.....	28
11. 2. Sekundární prevence	29
11. 3. Terciární prevence	29
11. 3. 1. Etapa diagnostická.....	29
11. 3. 2. Etapa pomocná, ochranná a terapeutická	30
12. Sexuální výchova	30
12. 1. Programy sexuální výchovy a jejich účinnost	31
13. Péče o dítě postižené syndromem CAN	32
14. Léčba dětí postižených syndromem CAN	33
15. Práva dítěte v dokumentech	35
15. 1. Úmluva o právech dítěte.....	35
15. 2. Právní důsledky	37
16. Metody pomáhající k diagnostikování dětí trpícím syndromem CAN.....	38
16. 1. Kresba.....	38
16. 1. 1. Arteterapie	40
16. 1. 2. Symbolika barev v kresbě.....	40
16. 1. 3. Základní symbolika v kresbě.....	41
16. 1. 4. Kresba a sexualita.....	42
16. 1. 5. Oidipovský komplex v kresbě	42

16. 1. 6. Jak interpretovat obrázek.....	43
16. 1. 7. Metoda Davido-ChaD.....	44
16. 2. Hry.....	45
16. 3. Projektivní metody	56
16. 3. 1. Verbální projektivní techniky	57
16. 3. 2. Využití nedokončených výpovědí pro pedagogy	60
16. 3. 3. Realizace nedokončených výpovědí.....	62
17. Výzkumná část.....	65
17. 1. Zaměření na cíle	65
17.2. Metodika výzkumu	65
17. 2. 1. Zkoumaný soubor	65
17. 2. 2. Diagnostický nástroj	65
17. 3. Realizace výzkumu.....	68
17. 3. 1. Postup sběru dat.....	68
17. 3. 2. Zpracování dat	68
17. 4. Vyhodnocení a výsledky výzkumu.....	75
17. 5. Interpretace	75
17. 6. Diskuze	76
17. 7. Závěr výzkumné části.....	76
18. Rady pro učitele.....	77
19. Kde hledat pomoc	78
Závěr.....	79
Použitá literatura:.....	80
Absolventské práce:.....	82
Internetové zdroje:	82
Seznam příloh:	83

Úvod

Diplomová práce se zabývá možnostmi pedagoga diagnostikovat sexuální zneužívání u žáků druhého stupně. V dřívějších dobách bylo sexuální násilí na dětech v některých společnostech schvalováno či tabuizováno. Minulé století přineslo řadu závratných změn. Ve 20. století byly přijaty významné dokumenty, které ochraňují práva dítěte. Jedním z nejvýznamnějších je Úmluva o právech dítěte.

Sexuální zneužívání nabývá nejrozumnějších forem, nejde jen o pohlavní zneužívání, ale velmi složitou problematikou je dětská prostituce, dětská pornografie anebo navazování kontaktu s dítětem za účelem sexuálního styku či sexuálního uspokojení.

Česká republika a další země z celého světa se snaží bojovat proti sexuálnímu zneužívání, týrání či zanedbávání dětí. Pomocnou ruku k tomu přispívá i široká veřejnost a také profesionálové z různých oborů, např. psychologové, pediatři nebo sociální pracovníci.

Je zřejmé, že kriminalita páchaná na mládeži způsobuje závažné důsledky, které mohou mít jak krátkodobý, tak i dlouhodobý negativní vliv na duševní a fyzické zdraví dítěte. U těchto dětí je zvýšené riziko nebezpečí návyku k násilnému a sexuálnímu chování. Fyzické násilí může během delší doby vytvářet nebo zvyšovat pravděpodobnost deviace. U sexuálního násilí mohou být následky závažné. Pohlavní zneužívání může výrazně ovlivnit alkoholovou nebo drogovou závislost, dále působí na sexuální dysfunkci u žen nebo způsobuje sexuální deviaci pedofilního charakteru u mužů.

Je nutné si uvědomovat, že sexuální zneužívání dětí je velkým společenským problémem, před kterým nesmíme zavírat oči. Naopak je velmi důležité rychle vyhledat pomoc nebo se sami snažit obětem sexuálního násilí pomoci.

Ve své práci se zabývám obecnou charakteristikou sexuálně zneužívaného, zanedbávaného či týraného dítěte. Mimo jiné se zaměřuji na oběť a pachatele a v neposlední řadě popisuji možnosti preventivních opatření. Uvádím seznam metod, které pomáhají zjišťovat názory, postoje žáků druhého stupně k sexuálnímu zneužívání, ale také metody, jež vypovídají o prožívání dospívajících a o jejich vnitřních traumatech.

Doufám, že moje práce bude přínosem zejména pro pedagogické pracovníky a pomůže při diagnostikování sexuálně zneužívaných dětí.

1. Historie patologického sexuálního chování

Sexuální zneužívání dětí, komerční sexuální násilí nebo incest jsou aktuální problémy naší doby. Nemůžeme, ale říci o těchto jevech, že jsou pro nás něčím novým. V různých formách se objevovaly v minulých dobách. Ovšem je třeba zdůraznit, že platily jiné normy pro sexuální chování. To, co je dnes považováno za patologické a třeba přímo trestné, bylo dříve běžně přijímaným chováním.

Uveďme příklad starého Řecka a Říma, které měly na rozdíl od později vyvíjejících kultur velice liberální postoj k homosexualitě. Homosexualita vztažená k nezletilému v dnešním pojetí je trestným činem a je spojena se sexuálním zneužíváním dětí. V dřívějších kulturách toto slovo nabývalo jiného významu.

V Řecku vznikaly pod vlivem starořecké básničky Sapfó nové formy výchovy, které nejen povolovaly pohlavní styk mezi vychovatelem a vychovávaným, ale přímo jej požadovaly. Homosexualita byla u starých Řeků přirozenou podobou jejich životního stylu, jež se dělila z generace na generaci. Nebylo tomu jinak ani ve starém Římě, ale Římané neusilovali vidět homosexualitu jako ušlechtlejší, lepší či důstojnější formu lásky. Druhým podstatným rozdílem je, že homosexualita byla orientovaná na dospělé jedince, nikoliv na mladé ještě nezralé chlapce, případně na mladé dívky. Římská kultura byla ovlivňována příkladem panovníka – Ceaserem. „O Ceaserovi Římané říkali, že je manželkou všech mužů a manželem všech žen.“ (Vaníčková a kol., 1999, str. 13)

Další dřívější kulturou, kde se za trestný čin nepovažoval incest, byl Egypt. Egypťané nejenže povolovali incest, nýbrž se ve vyšších vrstvách stával přímo povinností. Např. v Egyptě se mohla faraonka provdat pouze za svého bratra. Hlavním důvodem bylo, aby se nerozhazovalo rodové jmění. (Vaníčková a kol., 1999, str. 11)

Velký převrat nastal ve 20. století, kdy bylo přijato mnoho významných dokumentů, jež ochraňují práva dětí (např. Charta práv dítěte, Konvence o právech dítěte, Úmluva o právech dítěte). Odborníci v šedesátých letech se snažili identifikovat syndrom bitého dítěte – battered child syndrom. Později se hovořilo o tzv. psychickém strádání a citovém týrání dětí. V osmdesátých letech varovali terapeuti na častý výskyt sexuálního násilí během anamnézy, kterou prováděli na svých pacientkách. V roce 1991 se v Praze konala třetí evropská konference o zneužívaných a zanedbávaných dětech, jež poprvé formulovala syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte – child abuse and neglect (CAN).

2. Definice pojmu sexuální násilí

2. 1. Vymezení pojmu

Jedním z cílů mé diplomové práce, jenž vyplývá z názvu, je vymezení pojmu sexuální násilí. Neexistuje obecná definice sexuálního násilí, proto se pokusím uvést několik vysvětlení tohoto pojmu od různých autorů.

Vaničková a kolektiv ve své publikaci *Sexuální násilí na dětech* (1999, str. 20) popisuje, že sexuální zneužití je chápáno jako sexuální aktivity dospělých s dětmi pouze pro jejich potěchu.

Zdravotnická komise Evropy, která byla přijata v roce 1992, říká: „Sexuální zneužití je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnost či chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno

do péče, anebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba. Sexuální zneužívání se dělí na bezdotykové a dotykové.“ (Weiss, 2010, str. 24)

Psycholog Weiss, P. 1994 (cit. dle V. Täubner, 1996, str. 457) uvádí, že: „Za sexuální zneužívání je označován pohlavní kontakt mezi dospělou osobou a nedospělým jedincem, přičemž se zákonem určená hranice přípustnosti pohlavního styku pohybuje v různých zemích obvykle mezi 13. a 18. rokem věku. Pojem zneužití přitom může označovat jak různé formy koitálního styku (vaginální, anální, interfemorální), tak i aktivní a pasivní orogenitalní aktivity, masturbaci či osahávání jiných částí těla oběti, to vše za účelem dosažení sexuálního vzrušení a eventuálně i uspokojení pachatele.“

„Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, obecně označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (CAN) a odtud převzatý i do naší terminologie, je soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.“ (Dunovský, J. 1995, str. 15)

Schechter a Roberge (cit. dle Hort a kol., 2000, str. 386) definují sexuální zneužívání: „Sexuální zneužití je zapojení závislého, vývojově nezralého dítěte nebo

adolescenta do sexuálních aktivit, které jím nejsou plně pochopeny a přijímány a narušují jeho sociální tabu v rodinných rolích.“

Poslední definici, kterou uvedu, nabízí Národní centrum pro zneužívání a zanedbané děti (NCCAN): „Kontakty nebo interakce mezi dítětem a dospělým, při kterých je dítě použito pro sexuální stimulaci pachatele nebo jiné osoby. Sexuální zneužití může spáchat také člověk mladší osmnáct let, pokud je významně starší než oběť, nebo když je v pozici, která mu dává nad druhým dítětem moc. Sexuální zneužití se velice liší od fyzického nebo emocionálního zneužití, ale má silný s nimi dvě věci společné: zneužívající často očekává, že zneužívaný uchová celou věc v tajnosti, a zneužívaný zase může usoudit, že se nějak podílí na tom, co zneužívající provádí.“ (Mufsonová, S., 1996, str. 46)

Všechny výše zmíněné definice jsou si navzájem podobné a vystihují stejnou myšlenku. Je důležité si uvědomit, že pokud se člověk cítí v důsledku nějakého chování nepříjemně, pak jde o sexuální zneužívání. Mezi sexuální zneužívání nepatří jen přímý sexuální styk, ale může zahrnovat i jiné formy jednání, které se odehrávají mezi dospělým a člověkem pod osmnáct let, nebo mezi dospívajícím a mladším dítětem: nutit někoho sledovat při oblékání, svlékání, koupání či jiných činností; někdo vás lechtá, laská, objímá nebo si s vámi hraje způsobem, který je vám nepříjemný; jste nuceni poslouchat něčí „sprosté řeči“ nebo před vámi někdo odhalí své pohlavní orgány nebo jiné části těla aj.

Zmínila jsem také, že dospívající mají obvykle problém rozpoznat sexuální zneužívání. Pro tříleté dítě je přirozené, že mu otec pomáhá se umýt, takové chování ale pro třináctiletou dceru může znamenat skutečný zásah do jejího soukromí.

Hort a kolektiv (2000) označují za zneužití takové sexuální chování, které splňuje tři podmínky. Aktér:

1. je mnohem starší a zralejší než dítě;
2. je v pozici autority nebo v pečovatelském vztahu k dítěti;
3. vymáhá aktivity silou nebo podvodem (např. dítě nutí, aby se pachatele dotýkalo, event. provádělo masturbaci).

3. Oběť sexuální agrese

Velmi rizikovou skupinou jsou děti zanedbané, psychicky deprimované a opomíjené. Tyto děti pocházejí často z dysfunkčních rodin. Ve volném čase se stýkají s delikventními partami a jsou mimo výchovného dozoru. Zanedbávané děti mají potřebu lásky a péče, kterou hledají mimo svůj domov. Často si je vyhledávají dospělí, kteří využívají jejich osamocenost a zanedbanost.

Další ohroženou skupinou jsou děti mentálně retardované nebo jinak postižené. Postižení jim zabraňuje se bránit a znesnadňuje odhalení pachatele. Zvýšenému riziku jsou vystaveny děti, jejichž matky nebývají z různých důvodů doma. Podobnou skupinou jsou velmi malé děti, které potřebují trvalý dozor a matky je svěřují do péče neznámým osobám. Nesmíme taky opomenout, že ohrožení nemusejí být pouze výše zmíněné typy. Nelze vůbec vyloučit i děti z navenek harmonických rodin a manželství, kde sexuální zneužívání je dobře utajeno.

Studii, kterou provedla Vaníčková, E. a kol. (1995), potvrdila pilotní studii týkající se výskytu sexuálního násilí na dívkách, ve které každá třetí dospělá žena přiznává osobní zkušenost se sexuálním zneužitím. Oproti tomu studie zaznamenala statisticky nižší výskyt sexuálního násilí na chlapcích.

Jak už jsem poznamenala, je pro oběti sexuálního zneužití charakteristické, že se obávají vyhledat pomoc a tuto zkušenost verbalizovat.

3. 1. Věk oběti

„Zneužívání se může týkat dětí všeho věku, ale dospívajícím přináší zvláštní problémy. Přibližně polovina dospívajících, kteří jsou dnes zneužíváni, byla zneužívána už v dětství. Ačkoli tito dospívající vyrůstali v podmínkách zneužívání, už nejsou těmi bezmocnými dětmi, kterými byli dřív. Jsou silnější a mají víc znalostí, a co je důležitější, mají k dispozici víc možností nalézt pomoc mimo svůj domov, na rozdíl od předškolních dětí.“ (Mufsonová, Kranzová, 1996, str. 49)

Ve studii (Vaníčková, E., 1995) respondenti uvedli, že k prvnímu aktu sexuálního násilí nejčastěji došlo ve věku 10-15 let. Rozdíl je dán tou skutečností, že nezanedbatelné

procento respondentek (zhruba jedna pětina) uvedlo mladší školní věk, tedy období od 6 let do 9 let jako období první zkušenosti se sexuálním násilím. (Vaničková, 1999, str. 23)

3. 2. Sociodemografické vlivy

Obětí sexuálního násilí se může stát dítě žijící jak ve městě, tak na vesnici. Bylo dokázáno, že sexuální násilí je typickým jevem tzv. střední vrstvy. Některé studie dokazují, že oběti sexuálního zneužívání jsou častěji z rodin s vyšším vzděláním. S tím souvisí, že mladé ženy, které se stávají objektem znásilnění, bývají častěji vysokoškolskými studentkami. Dalším významným rizikem je matka, která byla ve svém dětství sexuálně zneužita a může se stát nebezpečím pro další generace.

3. 3. Emoční reakce a změny chování sexuálně zneužívaného dítěte

Sexuální násilí má na dítě silný emoční vliv. Dítě je bezbranné proti dospělému a ztrácí k němu důvěru. „Může dojít k nápadným změnám chování, ke zhoršení školních výsledků, problémy se mohou projevovat natolik, že oběť sexuálního útoku si může odreagovat pocity bezmoci tím, že osahává nebo sexuálně zneužívá druhé děti.“ (Dunovský, J., 1995. str. 80) Přichází o stabilitu ve svém životě a snižuje pocit vlastní méněcennosti a bezmocnosti. Nejtragičtěji působí na dítě zneužívání vlastním rodičem. Nebezpečí ostudy a hanby je důsledkem vnitřního chaosu a rozvratu osobnosti. Děti dokážou udržet tajemství i několik let, existují i ženy, které o svém zážitku mlčí celý život. Zneužívané dítě hledá cestu, jak celou věc ukončit, ale v naprosté většině neví jak. Některé dívky mohou získat v rodině výjimečnou pozici. Otec je podplácí různými dárky, nemusejí plnit zadané úkoly, tolerují se jim nedostatky ve škole.

3. 4. Následky sexuálního zneužívání

„Následky jsou ovlivněny i věkem dítěte a jeho psychickými i fyzickými dispozicemi. Je tedy zřejmé, že každé zneužívané dítě „lomí“ následky i svojí osobní subjektivní dispozicí.“ (Täubner, 1996. str. 31)

Onemocnění je jeden z nejtragičtějších následků sexuálního zneužívání dítěte. Někteří autoři ho označují jako rozpolcenost, jiní jako netypickou schizofrenii. Dítě se z důvodu bezmocnosti uchyluje ke zvláštní formě úniku – převtěluje se do jiné osobnosti. „To, co se děje s jeho tělem, pozoruje jakoby zpozzdáli, netýká se to dítěte, protože dítě v tom okamžiku je třeba plyšovým medvídkem. Dítě si navykne v krizových situacích na takové rozštěpování osobnosti, které je do jisté míry chrání.“ (Täubner, 1996. str. 31)

Nyní vypíšu jen krátký výčet následků sexuálního zneužívání: poruchy spaní, poruchy řeči, poruchy jídla, astma, epilepsie, autismus, sebevražedné pokusy, pálení se cigaretou, uzavřenost, delikvence atd. Sexuální násilí má nedozírný dopad na jedince v jeho tělesném, emocionálním, sociálním a sexuálním chování.

4. Sexuální agresor

Zahraniční a domácí odborníci se domnívají, že pachatelem bývá nejčastěji osoba pro dítě známa. Nejčastějším agresorem jsou vlastní rodiče nebo jejich partneři. Raboch, J. (1994) provedl výzkum pachatelů a u výzkumného vzorku zjistil, že pachatelé muži pocházejí z rodin s více dětmi, že jejich průměrný věk je nižší než 40 let a mívají problémy s alkoholem. „Pachatelé obvykle nejsou nemocní nebo postižení lidé, ale bývají to zcela normální muži ze všech společenských a sociálních vrstev. Jsou to sousedé, učitelé, bratři, bratranci, dědečkové, trenéři, strýčkové, druhové matky a především otcové.“ (Täubner, 1996, str. 44)

4. 1. Model sexuálního zneužití dívky

„Model sexuálního zneužití dívky ukazuje, že sexuálně zneužitá je každá třetí dívka, sexuální agresor je ze dvou třetin osoba dívce známa.“ (Vaníčková, E. 1999, str. 30)

Vaníčková a kolektiv (1995) provedli podrobnou analýzu, jež identifikovala čtyři základní obrazy modelu sexuálního zneužívání dívky. Obvykle popisovaná forma je incest mezi vlastním otcem a dcerou. Zneužívání probíhá po několika let, dívce v době incestu nebývá ještě šest let nebo navštěvuje první stupeň základní školy. Další formou je pohlavní styk mezi nevlastním otcem a dospívající dcerou partnerky. Třetí, méně často formou sexuálního násilí na dívce je jakékoliv kontaktní zneužívání osobou dívce známou. Poslední formou bezdotykového zneužívání je přinucení ke sledování pornografie a kontakt s exhibicionistou. (Vaníčková a kol., 1999, str. 30)

Sexuální násilí se odehrává na první pohled ve „slušné“ rodině, která je plně funkční. Otcové mívají velkou společenskou prestiž a bývají vysoce vzděláni. Na druhé straně existují rodiny, jež se od první skupiny význačně liší. Dívky v těchto rodinách podléhají nejen sexuálnímu násilí, ale i tělesnému. Otcové bývají nezaměstnaní a veškerou starost o domácnost přenechávají na matce. Častým znakem této rodiny je závislost jednoho nebo obou rodičů na alkoholu nebo drogách.

Do této doby jsem se zmiňovala pouze o dospělých agresorech, ale pachatelem může být i adolescent. Velkou skupinou bývají morálně narušení jedinci, kteří byli sami zneužití v dětství, nebo byli podrobeni hrubému zanedbávání.

4. 2. Model sexuálního zneužití chlapce

„Model sexuálního zneužití chlapce ukazuje, že každý čtvrtý až pátý muž byl v dětství sexuálně zneužit, přičemž za dvě třetiny sexuální agrese vůči chlapcům je zodpovědná cizí osoba, za třetinu osoba známa. Sexuální zneužití chlapců se nejčastěji odehrává při náhodném kontaktu, většinou jde ojedinělý atak sexuální agrese. Výhradně se jedná o homosexuální zneužití, chlapci se s touto zkušeností nesvěřují a nevyhledávají pomoc.“ (Vaníčková a kolektiv, 1999, str. 34)

5. Vztah mezi agresorem a obětí

V následující části shrnu fakta, která už byla uvedena v předchozích kapitolách. Nebezpečí sexuálního násilí může na děti číhat kdekoliv. V rodině, kde by se mělo dítě cítit bezpečně, může čekat nebezpečí. Je velmi obtížné stanovit sociální zázemí, z něhož pochází pachatel sexuálního zneužívání dítěte. Nyní se pokusím shrnout znaky, které můžeme u agresora najít.

Pachatel se může vyznačovat znaky individuálně proměnnými (sociální izolace, obtížně kontrolovatelná impulzivita, poruchy chování, snížené kognitivní schopnosti, tělesné nebo sexuální zneužití v dětství) rodinně proměnnými (násilné chování mezi rodiči, hodnoty rodiny, rodiče s nedostatečnými sociálními dovednostmi a bez empatie) a sociálně proměnnými (společnost schvalující násilné sexuální chování, společnost schvalující sexualizaci dítěte, antisociální vrstevnická skupina). (Vaníčková a kol., 1999, str. 38)

6. Formy sexuálního zneužívání

Zdravotnická komise Rada Evropy dělí sexuální zneužití na bezdotykové a dotykové. Dunovský (1995) zahrnuje do bezdotykového sexuálního zneužívání dětí obscénní telefonické hovory, přinucení dítěte k obnažení a jeho fotografování, přinucení dítěte ke sledování pornografických videoprogramů nebo prohlížení pornočasopisů, setkání s exhibicionistou a také tzv. sexuální obtěžování. Mezi dotykové formy sexuálního zneužití patří pohlavní styk vaginální anální, orální, ale také intrafemurální pohlavní styk (styk mezi stehna), dotýkání se erotogenních zón dětského těla, pronikání prstem, jazykem nebo předměty do vaginy nebo anusu, laskání prsou a genitálií. (Vaníčková a kol., 1999, str. 39)

7. Diagnostika sexuálně zneužitých dětí

Dětské krizové centrum se zaměřuje na problematiku syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Odborné poradenství a služby v oblasti prevence, diagnostiky a terapie poskytují psychologové, sociální pracovníci a psychoterapeuti. Prvotním úkolem je zajistit bezpečnost dítěte, aby se sexuální útok znova neopakoval. Pomoc se neobejde bez osobního styku pracovníků krizového centra s dítětem. Odborníci se zaměřují na sociální anamnézu, zdravotní stav dítěte, psychologické a gynekologické vyšetření.

Hlavním cílem psychologa, je zjistit, co se dítěti stalo. Rozhovor je zaznamenán na videozáznam, jenž je posléze analyzován. Odborníci se snaží o maximální objektivnost. Výhoda videozáznamu spočívá v tom, že dítě je ušetřeno dalších výpovědí.

Mezi psychologické metody, jež pomáhají objasnit situaci sexuálního zneužití, patří demonstrace s anatomickými panenkami. Tento postup se používá u malých dětí, které mají omezený slovník a neumějí popsat, co s nimi pachatel dělá. Někdy jsou panenky využívány i u velkých dětí, které se ostýchají.

Kresba je další známá projektivní technika, v níž dítě kreslí svůj zážitek, rodinu, okolí, sebe. Zajímavé je, že sexuálně zneužitá děti velmi často kreslí lidskou postavu nahou se sekundárními pohlavními znaky.

8. Klima rodiny a společnosti

8. 1. Úloha rodiny

Nyní se zaměřím, jak se rodina podílí na sexuálním zneužívání dětí. V první řadě je důležitá samotná výchova dítěte a do jisté míry i jeho osobnostní charakteristiky, které mohou zvyšovat pravděpodobnost sexuálního zneužití. Dunovský 1995 (cit. dle Vaničková, 1999, str. 45) uvádí koketní chování už u malých dětí, které se tak snaží vlichotit do přízně dospělého. Toto chování může být často rodinou podporováno.

„Rodina rovněž ovlivňuje vývoj osobnosti dítěte. Je známo, že zvýšená pravděpodobnost sexuálního zneužití je u dětí, které mají nízké sebehodnocení a vcelku jsou závislé na svém okolí. Méně si důvěřují a více se spoléhají na důvěryhodnost okolí, což může být dospělým zneužito.“ (Vaničková, 1999, str. 45)

Musím poznamenat, že v naší kultuře je dítěte většinou vedeno k respektu a poslušnosti vůči dospělému. Dítě přirozeně reaguje na jeho rozkazy a přání. Z důvodu nedostatečné informovanosti velmi snadno podléhá manipulaci ze strany dospělého.

Vaničková a kolektiv (1999, str. 46) říkají, že v rodině se u dítěte vytváří též vztah k sexualitě. S tím souvisí další rizikový faktor sexuálního zneužití, totiž nedostatečnost sexuální výchovy a informovanost dítěte. Poučené dítě se dokáže snadněji vyvarovat nepřiměřeného chování dospělého, je méně ohroženo.

Finkelhor a jeho tým 1990 (cit. dle Vaničková, 1999, str. 46) zjistili ve své studii, že mezi faktory, jež hrají největší roli při výskytu sexuálního zneužití dítěte, patří charakteristiky rodinného života dítěte. Ženy a muži, kteří se v dětství stali obětí sexuálního zneužití, je na prvním místě uváděn nešťastný rodinný život.

Můžeme říci, že nejvíce jsou ohroženi děti citově deprivované nebo děti, které vyrůstají v chladném či jinak neuspokojivém prostředí. Tyto děti snáze podléhají manipulaci ze strany zneužívajícího dospělého. Velké riziko s sebou nese disharmonická rodina, u které hrozí větší pravděpodobnost, že se dítě stane obětí pachatelů mimo rodinu.

8. 2. Incestní rodina

„Incest je definován jako sexuální styk mezi bezprostředně příbuznými osobami: rodiči a dětmi, případně sourozenci. Netýká se tedy výlučně sexuálního zneužívání dětí, protože je trestně stíhán i společensky odsuzován bez ohledu na věk účastníků.“

(Vaníčková, 1999, str. 46)

Nebezpečí incestu hrozí spíše dívkám. Chlapci jsou častěji zneužíváni cizími osobami. Důvodem k incestu bývá velmi často rozpad rodiny dítěte. Dítě žije pouze s otcem či častěji s matkou. Finkelhor 1990 (cit. dle Vaníčková, 1999, str. 47) zdůrazňují, že riziko se zvyšuje zvláště pro dívky, pokud žijí v rodině s vlastní matkou a nevlastním otcem.

Browne, Elliott (1997), Halfarová (1988) uvádějí, že pachatelé sexuálního zneužívání často vyhledávají právě osamělé matky s malými dětmi, přetížené a vyčerpané, protože jsou pro ně snadným terčem. Vazba matky na nového partnera a strach z nového rozpadu vztahu pak často vedou až k tomu, že matky se v případě obvinění ze sexuálního zneužití partnera ze strany dítěte staví spíše za nového partnera než za svoje dítě.“

(Vaníčková, 1999. str. 47)

Pachateli zneužívání dítěte mohou být i další členové rodiny, např. : sourozenci, strýcové, tety, bratřenci, dědečkové a dokonce i babičky.

Rodina hraje důležitou roli, jak dítě dokáže zpracovat trauma. Velice důležité je klima otevřenosti v rodině, které umožní dítěti, aby se svěřilo a aby mu rodina projevila důvěru. Pokud rodina nereaguje, má sexuální zneužití pro dítě velice závažné důsledky.

8. 3. Postoje společnosti

„Kromě dítěte, jeho rodiny a pachatele zneužití či zneužívání hraje roli také společnost, která svými postoji a kulturními tradicemi umožňuje, zabraňuje či v některých případech dokonce povzbuzuje sexuální zaměření na dítě. Postoje a hodnoty sociálního prostředí a kulturní a společenské klima ovlivňují reakce přímých účastníků, jejich prožívání, zpracování a konečné vyrovnání s traumatem.“ (Vaníčková, 1999, str. 49)

Sexuální zneužití dítěte zasahuje nejen samu oběť a jeho rodinu, ale také i širší veřejnost. Ve výzkumech z USA se prokazuje tendence společnosti vytýkat zneužití dítěte spíše rodičům než pachateli, což s sebou nese riziko sekundární traumatizace rodičů. (Vaníčková, 1999, str. 49)

U nás přetrvává tlak na oběť. Halfarová 1997 (cit. dle Vaníčková, 1999, str. 50) popisuje mýty, které přetrvávají v naší společnosti, a to nejen u laické veřejnosti, ale i u některých pracovníků, kteří by měli dětem poskytnout oporu a ochranu. Představy, že incest a zneužití neexistují, že děti o sexuálním zneužívání lžou, že když už, pak děti zneužije někdo neznámý apod., vypovídají nejen o úrovni informovanosti veřejnosti v této oblasti, ale též o klimatu, s nímž se musí potýkat oběti sexuálního zneužití i odborníci, kteří se zaměřují na pomoc těmto dětem.

9. Zvláštní formy CAN

9. 1. Systémové týrání

„Systémové týrání či zneužívání se označuje také jako druhotné ubližování (sekundární viktimizace). Po prvním traumatu, poranění či poškození dítěte následuje toto druhotné týrání právě těmi, kteří by měli dítě chránit a po útoku či útocích na ně zamezit dalším škodám a prvotní odstranit.“ (Dunovský, 1995, str. 97)

9. 2. Organizované zneužívání dětí

„Organizované zneužití dětí lze charakterizovat jako zneužití mnoha pachatelů, kteří se spojují za dosažení tohoto cíle. Jde tedy o situace, kde je zde více zneuživatelů a kde je časový rozměr zneužívání dětí.“ (Dunovský, 1995, str. 100)

9. 3. Rituální zneužívání

Tento typ se projevuje bizarními či neuvěřitelnými příznaky a rysy. Podle La Fontainové 1993 (cit. dle Vaníčková, 1999, str. 89) je definováno jako takové zacházení s dětmi, které se uskutečňuje v souvislosti s nějakými symboly, jež mají náboženskou, magickou či nadpřirozenou charakteristiku a jsou součástí nějakého organizovaného společenství. Vyzývání těchto symbolů nebo provozování takových aktivit, většinou opakovaných, je užíváno též k nahnání strachu dětem. McFadyen (1993) definici doplňuje o představu, že se nemusí vždy jednat o skupinový jev a že nelze předjímat, jak se bude zneuživatel k dítěti chovat. (Dunovský, 1995, str. 101)

9. 4. Sexuální turismus

Sexuální turismus znamená, že cizinci přijíždějí do cizí země s cílem vyhledat dítě k tomu, aby se jím sexuálně uspokojilo.

9. 5. Münchhausenův syndrom

V roce 1951 byl Münchhausenův syndrom pojmenován po Münchhauserovi, což je postava obdobná našemu baronu Prášilovi. Vaníčková a kolektiv (1999) popisují syndrom následovně: Rodiče dítěte zveličují či předstírají potíže svých potomků. Rodiče vlastně „vyrábí“ svoji konfabulaci a smyšlenkami patologické příznaky, mohou děti navádět, aby simulovaly předstíranou újmu na zdraví. Tento syndrom byl pozorován u dětí, jejichž rodiče z jakýchkoliv příčin předstírali tělesné onemocnění.

Münchhausenův syndrom není u nás ničím výjimečným, postihuje děti a až v jedné pětině končí smrtelně, nejčastěji zadušení.

V posledních letech se šíří případy tzv. falešného narčení otce ze sexuálního zneužití dcery, ke kterému sahají matky v souvislosti s rozvodem. Cílem je získat dítě do péče a výchovy. (Vaníčková a kol., 1999, str. 90)

10. Komerční sexuální zneužívání dětí

„Fenomén komerčního sexuálního zneužívání dětí, označovaný v anglosaské literatuře jako Commercial Sexual Exploitation of Children (CSEC), představuje formu sexuálního zneužívání dětí a obecně vymezuje jako každé užití dítěte k sexuálnímu účelu za finanční nebo jinou odměnu. Odborníci rozlišují tři formy CSEC: dětskou prostituci, dětskou pornografii a obchod s dětmi pro sexuální průmysl.“ (R. Milfait, 2008, str. 10)

Stockholmský kongres definoval pojem komerční sexuální zneužívání dětí jako „použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturáliích mezi dítětem a zákazníkem, dítětem a prostředníkem nebo dítětem a agentem či jinými osobami, které vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely.“ (Vaníčková a kol., 1999, str. 103)

10. 1. Dětská prostituce

„Dětská prostituce je vymezena jako „zjednání nebo nabízení služeb dítěte k provádění sexuálních aktů za peníze nebo jakoukoli jinou odměnu.“ (R. Milfait, 2008, str. 11)

Jaké jsou hlavní faktory, které vedou ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí? Příčin tohoto jevu je mnoho, spadá tam zejména ekonomická chudoba a z ní plynoucí nerovnost mezi bohatými a chudými, rozsáhlá emigrace obyvatelstva, dysfunkční rodina, rozšířené infekce HIV/AIDS nebo nedostatečné naplňování práv dítěte atd.

Mezi rizikové děti v tomto kontextu lze označit ty, které žijí ve čtvrti nevěstinců a v blízkosti oblastí s vysokou koncentrací mužů bez závazků, děti s postižením nebo děti uprchlíků.

V souvislosti s komerčním sexuálním zneužíváním dětí, jsou nejvíce ohroženi jedinci, kteří vyrůstají v rizikové rodině. Příznačnými znaky takové rodiny jsou:

- chybí v ní odpovědnost naplňovat rodičovskou roli

- její členové jsou vystaveni jakékoli formě domácího násilí nebo dlouhodobého stresu
- rodiče tolerují záškoláctví dítěte
- rodiče nedocházejí s dítětem na pravidelné preventivní lékařské prohlídky
- rodiče vykazují známky závislého chování (alkoholismus, gamblerství...) atd.

V právním řádu je dětská prostituce postihována podle ustanovení § 204 trestního zákona o trestném činu kuplířství. Za tento trestný čin je postihován ten, kdo jiného zjedná, přiměje nebo svede k provozování prostituce, nebo kdo kořistí z prostituce provozované jiným.

Eva Vaníčková a kol. (1999) uvádějí, že největší počet prostitutek v Praze je ve věku od 15 do 23 let.

10. 2. Dětská pornografie

„Dětská pornografie byla definovaná jako „jakýkoli obrazový nebo textový materiál, který používá děti s v sexuálním kontextu.“ (R.Milfait, 2008. str. 12)

Eva Vaníčková a kol. (1999) definují obrazovou pornografii jako zobrazení dítěte při výslovné sexuální činnosti, skutečné či simulované, nebo oplzlé vystavování pohlavních orgánů pro sexuální uspokojení uživatele; zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu. (Vaníčková a kol., 1999, str. 93)

Zvuková pornografie je používání jakýchkoli zvukových prostředků užívajících dětský hlas, skutečný či simulovaný, za účelem sexuálního uspokojení uživatele, zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu. (E. Vaníčková a kol. 1999, str. 93)

Dětská pornografie je v České republice postihována podle ustanovení § 205 trestního zákona trestného činu ohrožování mravnosti. Tohoto trestního činu se pachatel dopustí tím, že uvádí do oběhu, rozšiřuje, činí veřejně přístupnými, vyrábí nebo dováží pornografická díla písemná. Pachateli tohoto trestního činu hrozí trest odnětí svobody až na jeden rok.

11. Prevence sexuálního zneužívání dětí

Dunovský, J. a Dytrych, Z. (1995) analyzují principy prevence CAN na dvou základních rovinách, které označují jako primární a sekundární. Täubner V. (1996) rozděluje prevenci týrání, sexuálního zneužívání a zanedbávání dětí na tři základní skupiny: primární, sekundární a terciární. Já se zaměřím na všechny tři skupiny.

11. 1. Primární prevence

„Primární prevence podle definice Světové zdravotnické organizace znamená počínat si tak, aby k určitému neblahému společenskému jevu nedocházelo – tedy předejít jeho vzniku, potlačit jej v zárodku, nedat mu příležitost, nedat mu půdu, v níž by mohl zapustit kořeny.“ (Dunovský, J., Dytrych, Z. 1995, str. 103)

„Cílem primární prevence je „snížení pravděpodobnosti výskytu poškození.“ (Vaníčková, E. 1995, str. 48)

Většina autorů se shoduje na cílové skupině, kterou může být buď potenciální oběť, skutečná oběť nebo lidé, kteří dítě mohou nějakým způsobem připravit na obranu, ochránit dítě nebo léčit. Sielert, U. a kol. (1994) upozorňuje na to, že cílovou skupinou by měl být i pachatel nebo potenciální pachatel. V zahraniční literatuře je obsah prevence sexuálního zneužívání velmi dobře zpracovaný, rozlišují zhruba tři vrstvy: zaměřené působení na širokou veřejnost, zaměřené působení na rodiče a vychovatele a zaměřené působení na odborné pracovníky.

11. 1. 1. Zaměřené působení na širokou veřejnost

„Širokou veřejností tu myslíme společnost jako celek, zahrnující všechny vrstvy obyvatelstva definované věkově, ekonomicky, vzděláním, zaměstnáním či jakkoliv jinak.“ (Dunovský, J., Dytrych, Z., 1995, str. 104)

Úkolem celé společnosti je, aby byla vnímavější vůči zájmům a potřebám dítěte. Dále snížit nebezpečí jakéhokoliv násilí vůči dítěti.

11. 1. 2. Zaměřené působení na rodiče (a jiné vychovatele)

Smyslem tohoto působení je informovat rodiče a pedagogy v širší oblasti, kterou dnes označujeme jako sexuální výchova nebo upřesnit obsah sexuální výchovy. „Učitelé, vychovatelé, ale i rodiče, kteří o děti pečují, vychovávají je a vzdělávají, musí být vybaveni nejen osvětovou informací, ale musí být vybaveni i metodami a prostředky, jak informovat své děti a žáky k takovému chování, které minimalizuje jejich zneužívání, týrání a zanedbávání.“ (Täubner, V. 1996, str. 65)

Každá škola by měla spustit program výchovy a vzdělávání rodičů svých žáků.

11. 1. 3. Zaměřené působení na odborné pracovníky a veřejné činitele

Cílovou skupinou jsou lidé z vědních oborů, které se zabývají problémy CAN. Nezaobírají se základními informacemi, nýbrž o zprostředkování poznatků z výzkumů, odborných studií nebo průzkumů obyvatelstva.

11. 2. Sekundární prevence

Cílem sekundární prevence podle Dunovského, J. a kol. (1995, str. 107) je: předně vytipovat rizikové skupiny obyvatelstva a rizikových životních situací, za nichž nejspíše k týrání, zanedbávání či zneužívání dítěte dochází. Zadruhé cílené, programované působení na tyto skupiny lidí a na tyto situace tak, aby se riziko CAN snížilo na minimum.

11. 3. Terciární prevence

Terciární prevencí rozumí Procházková, E. 1995 (cit. dle Täubner, str. 72) takové chování pedagoga, lékaře, rodiče apod., ve kterém reaguje na situaci, v níž došlo k sexuálnímu zneužití nebo k týrání či zanedbávání dítěte. Smyslem terciární prevence je zamezit, aby se násilí vůči dítěti neopakovalo. Je zřejmé, že obsahově je terciární prevence podobná sekundární. Terciární prevence má tři základní etapy: etapa diagnostická, pomocná, ochranná a terapeutická.

11. 3. 1. Etapa diagnostická

V první části se provede odborná diagnóza, ve které se zjistí míra poškození dítěte. Odbornou diagnózu provádí specializovaní pracovníci. Tato etapa je významná, protože se diagnostikuje možné sexuální zneužívání dítěte a výsledky se oznamují kompetentním činitelům.

11. 3. 2. Etapa pomocná, ochranná a terapeutická

Smyslem této části terciární prevence je rozhodnutí zda: dítě zůstane dále v rodině nebo zdali dítě nezůstane dále ve své rodině a je nutné najít jiné optimální řešení situace. Nutná je především velmi citlivá pedagogická práce se zneužitým dítětem, ale i s celým třídním kolektivem.

12. Sexuální výchova

Sexualita je přirozenou součástí našeho života. Je velmi důležité, aby se s dětmi o ní hovořilo nejen ve škole, ale i doma. Je samozřejmé, že to co se o sexualitě dítě učí ve škole, může být odlišné od postojů jeho rodičů. Rodiče mohou být přesvědčeni, že informace o sexuálních otázkách mohou být pro jejich dítě škodlivé. V některých rodinách je toto téma tabu.

Nejčastěji se setkáváme, že rodiče přenechávají veškeré poučení o sexu na škole. Mnoho rodičů toto řešení považuje za správné, jelikož sexualita je velmi intimní záležitost.

Nastává pak otázka, jak by se měl správně vyškolit učitel, aby zvládl toto obtížné téma? Obsah sexuální výchovy se neustále proměňuje pod vlivem nových vědeckých poznatků. Poučení o sexualitě souvisí především s pohlavním životem, dalo by se říci biologicko-hygienické poučení, jež by mělo zabránit především předčasnému těhotenství, šíření HIV a dalších pohlavně přenosných chorob. Druhá oblast chápe sexuální vztah jako jednu z podob vztahů mezi lidmi. Děti se učí chápat sexualitu jako součást intimního vztahu mezi dvěma jedinci. Učitelé mohou čerpat informace o této problematice z dostupných materiálů: Šulová, *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství* (Šulová, 1995). Třetí oblast posuzuje sexuální výchovu jako prevenci před sexuálním zneužitím dítěte. Aby byla ochrana dítěte před sexuálním zneužitím nejúčinnější, je potřeba dostatečná informovanost. Dítě, které je informované dokáže lépe rozpoznat útočníka a je schopné přiměřeně reagovat.

12. 1. Programy sexuální výchovy a jejich účinnost

Účinnost těchto programů je podmíněna opakovaným vrácením se k danému tématu, vždy s ohledem na věk dítěte a aktuální problémy. Nutné je zamyslet se nad tím, ve kterém věku je nutné poskytnout dětem první informace v oblasti sexuální výchovy. Browne, Elliotová a Kilcoynová 1997 (cit. dle Vaničková, 1999, str. 83) uvádějí, že prevenční programy by měly být používány od velmi nízkého věku, podle názorů pachatelů sexuálního zneužití je nejvhodnější rozmezí 3–16 let.

Předškolní věk je doba, která by měla zajistit dítěti první informace o sexualitě. V tomto věku je poučení nejúčinnější, ale je nutné upozornit, že děti v tomto věku jsou těmi nejméně informovanými. Wurte a Owensová 1997 (cit. dle Vaničková, 1999, str. 83) zjistili, že nejvhodnější je spojit působení učitelů s instruktory a zapojit do programu také rodiče. Program, jenž bude zaměřený na prevenci sexuálního zneužití dítěte, musí být přiměřený a účinný. Prostřednictvím programu by se měly děti něco dozvědět a naučit. Obsahově by měly být programy založeny na znalosti rizik, které dětem hrozí a jednak na nácviku dovedností a návyků, které je mohou ochránit (např. hraní rolí, děti si zafixují správné chování).

Jak zabránit sexuálnímu násilí na dětech? Na prvním místě, jak už jsem zmiňovala, stojí dostatečná informovanost. Je nutné poučit děti o pohlaví a sexu, aby se seznámily, co určité dotyky znamenají. Neměly by se bát otevřeně mluvit o sexuálních otázkách. Dětem se také vštěpuje, aby se nebavily s cizími lidmi a nepřijímaly od nich nabídku svezení, dárčky aj. Varovným znamením pro dítě by měly být také řeči o sexu, pornočasopisy a videa. Dětem se doporučuje, aby chodily venku s ostatními dětmi a vyhýbaly se opuštěným místům.

Programy sexuální výchovy pomáhají v celkovém rozvoji dítěte. Důležitou roli by měli zastupovat rodiče a neměli by děti vést děti k absolutní podřízenosti vůči dospělým. Je nutné, aby byly děti poučeny o právech dítěte. Měly by se vychovávat k otevřenosti, aby se nemusely bát svěřit. Posilovat v nich pozitivní sebepojetí a dávat jim najevo, že je někdo má rád.

Jak už jsem připomínala, v programu jde také o nácvik dovedností, které pomáhají dětem ochránit sebe sama. Program založený na tomto principu zpracovaly a publikovaly K. Smolíková a R. Hejnová: *Než se dítě zeptá...Program sexuální výchovy dětí předškolního věku*, Praha, Portál 1997.

Programy s sebou nemusejí nést jen pozitivní důsledky. Soustředěná pozornost ze strany dospělých přináší i určité riziko - vyvolávání nedůvěry k dospělým. Autoři Taal a Edelaarová 1997 (cit. dle Vaníčková, 1999, str. 86) zjistili na základě analýzy, že nepřiměřené pocity, které děti prožívaly v souvislosti s programem i jeho obsahem, se ukázaly jako užitečné. Programy zvyšují ostražitost dětí vůči nebezpečí sexuálního zneužití. U starších dětí docházelo k nechtěným vedlejším účinkům. Cítily se nepříjemně, když se jich někdo dotýkal.

I když mohou programy sexuální výchovy vyvolávat negativní důsledky, je potřeba zdůraznit, že pouze jejich pomocí je možné zmenšit riziko sexuálního zneužití dětí.

13. Péče o dítě postižené syndromem CAN

Dětské krizové centrum, které bylo založeno v r. 1992 podle koncepce (Dunovský, 1992), pomáhá při řešení problému syndromu CAN. Starají se především o komplexní péči o děti zdravé, nemocné, postižené a ohrožené, a to jak v oblasti tělesné, tak duševní a společenské. Respektovány jsou všechny potřeby a požadavky dětí. Spolupracují s nejužší rodinou dítěte.

Druhou zásadou, jehož se Krizové centrum řídí, je interdisciplinární péče o děti. Ta představuje společnou činnost zúčastněných odborníků různých oborů a pracovního zaměření. Důležitost se přikládá především společným seminářům či konferencím. Na nich hledají k dané problematice konkrétní řešení a způsoby dalšího postupu.

Kvalifikovanost péče je významná složka celé práce. Nekvalifikovanost může vést k závažnému selhání.

Organizační formy a způsoby řešení syndromu CAN spočívají především v ambulantní praxi. Ta může být zabezpečena jednak telefonními linkami, dopisy, návštěvami a šetřeními v rodinách nebo poskytování terapie. Je nezbytné propojení ambulantní péče s péčí ústavní. Vhodným pracovištěm může být domov pro matku a dítě.

K péči o děti trpícím syndromem CAN je potřeba pohotovost, připravenost, rychlost a pružnost. Tento úkol pomáhají plnit telefonní linky, jež mohou dětem pomoci 24 hodin denně a 7 dní v týdnu.

Většina odborných pracovišť (např. Dětské krizové centrum) spolupracují se zařízeními dobrovolnými nebo církevními, tedy nestátních, avšak státem dotovaných organizací. Tyto instituce učí demokracii a solidaritě a hlavně učí, že dávat znamená brát.

Celkově se práce pro týrané, zneužívané a zanedbávané děti opírá o dobrovolnost, se kterou se klienti na ně obracejí. Řešení syndromu CAN je založené na naprosté důvěryhodnosti a diskrétnosti. Hlavní důraz je kladen, aby vše bylo orientováno na nejlepší zájem a prospěch dítěte.

14. Léčba dětí postižených syndromem CAN

Léčba dětí, které byly postiženy některými podobami syndromu CAN, se snaží odstranit nebo omezit důsledky špatného zacházení s dítětem. Usiluje především o zabezpečení jeho zájmu a prospěchu. Péče musí být komplexní a interdisciplinární, aby pozitivně ovlivnila všechny složky života (především rodinu). Důležité je, aby byla koordinovaná ze strany kvalifikovaných pracovníků. Dále se nesmí zapomínat na vytyčení blízkých a vzdálenějších cílů a určení způsobů a postupů, jak jich dosáhnout.

Konečným výstupem léčby či intervence by měla být úplná úzdava jedince. Největší problémy se vyskytují v oblasti psychických a sociálních škod a nepříznivých vlivů z vnějšího prostředí, především z rodiny. Nezřetelnost a diagnostická obtížnost nabízí podstatně více terapeutických postupů a způsobů řešení. Určit mezi nimi a zvolit to správné řešení je velmi obtížné. Odborníci jsou často odkázáni na schopnost patřičného pozorování a naslouchání. Ošetřující personál by měl poskytnout dítěti co největší profesionalitu, ale i citovou pomoc a podporu. Požadavky, které jsou kladeny na personál, jsou velmi vyčerpávající a stresující.

Může to vyústit k tzv. syndromu „vyhoření“, jenž způsobí odejmutí vyčerpaného pracovníka na přiměřený čas z pracovního nasazení. S nepříliš závažnými problémy se nesetkáváme u léčby tělesného poranění a poruch, jestliže není dítě vážně ohroženo na životě.

Léčba týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí musí být zaměřena nejen

na oběť násilí či zanedbání, ale především na všechny zúčastněné. Nezbytnou součástí léčby je tzv. supervize, sem patří již zmíněné semináře pracovníků, kteří posuzují průběh celého případu.

Do terapie syndromu CAN náleží i jisté direktivní až represivní postupy. Někdy se místo pojmu terapie používá výraz intervence. „Vztahuje se spíše k působnosti v oblasti psychické a sociální. Intervence vyjadřuje také více jednostrannost působení na klienta či klienty než tolik na žádoucí interakci s nimi.“ (Dunovský, J. 1995, str. 216)

Dunovský (1995, str. 217) rozlišuje tři základní roviny, ve kterých se uskutečňuje léčba týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí. V první rovině jde o léčbu akutních stavů či přímou intervencí řešící urgentní situace, často ohrožující zdraví či život oběti. Jde především zabránit dalšímu útoku nebo přerušit proces násilí a ubližování dítěti. V této části je nutné dítě umístit mimo rodinu, nejčastěji k příbuzným nebo do vybrané ozdravovny, léčebny, která mu pomůže tuto problematickou situaci zvládnout.

Po této fázi nastupuje druhá rovina, je to fáze dalšího rozsáhlého šetření všech okolností souvisejících s násilím na dítěti či nedostatečnou péčí o ně, šetření v rodině, v terénu (u dětského lékaře, ve škole atd.). Stanoví se definitivní diagnóza a potvrzuje se oprávněnost hlášení. Nejdůležitější terapeutickou aktivitou se stává psychoterapie a socioterapie, zaměřená na hlavní problémy dítěte a jeho rodiny.

Třetí etapou, jak pomoc obětem CAN je etapou dlouhodobého sledování dítěte a jeho rodiny a komplexní podpory, pomoci a snahy definitivně vyřešit aspoň základní vztahy mezi zúčastněnými, s maximálním ohledem na prospěch a zájem dítěte a jeho plné úzdravy. Důležité posláním tu nese specializovaný lékař (neurolog, psychiatr, rehabilitační lékař, gynekolog aj.), který se snaží léčit jak děti tak dospělé pomocí psychoterapie a rodinné terapie. Rozhodující roli má i sociální pracovník, poskytující potřebná sociální, sociálně-právní a dávková opatření, jež pomáhají řešit situaci dítěte. V některých případech je nutná i účast školy. Tato třetí rovina v podstatě nekončí nikdy, je potřebné se k dítěti a jeho rodině vracet a zjišťovat možné riziko opakování nepříznivé situace. (Dunovský, 1995, str. 215-218)

15. Práva dítěte v dokumentech

Klíčovým dokumentem v oblasti sexuálního násilí je Úmluva o právech dítěte, která byla přijata dne 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN. V platnost vstoupila dne 2. září 1990, navozuje na předcházející dokumenty a stala se prvním mezinárodním dokumentem, který kodifikuje práva dítěte formou smlouvy. Mezi další významné dokumenty, jež se touto problematikou zabývaly, patří:

- Ženevská deklarace práv dítěte (1924)
- Deklarace práv dítěte (1959)
- Světová deklarace za přežití, podporu a rozvoj dětí (1990)

Kromě státních orgánů zajišťující cíle a úkoly práv dítěte některé mezinárodní nevládní organizace, z nich nejznámější je Dětský fond OSN (UNICEF), jež působí i u nás.

Při ochraně dětí je Česká republika vázána Listinou základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky.

15. 1. Úmluva o právech dítěte

Hlavní akcent je v Úmluvě přikládán především zájmům dítěte: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, až už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“ (Úmluva o právech dítěte, část I, čl. 3, odst. 1) Obsah Úmluvy odráží základní potřeby dítěte a je rozdělen do tří částí, které se týkají: práv dítěte (čl. 1–41), Výboru pro práva dítěte (čl. 42–45) a ratifikace, přistoupení a vypovězení Úmluvy (čl. 46–54).

K základním potřebám dítěte patří: právo na přežití (výživa, bydlení, přístup k lékařské péči); právo na rozvoj (optimální rozvoj, právo na vzdělání, na svobodu myšlení a náboženské vyznání); právo na ochranu (zejména před špatným zacházením, vykořisťováním) a právo dítěte na spoluúčast (respektování jedince ve společnosti, svobodné vyjadřování názoru).

Z Úmluvy o právech dítěte vypíšu jen práva, jež se týkají ochrany dítěte

před různými formami násilí. Ochrana před násilím a zanedbáváním (článek 19), dítě má právo na ochranu ze strany státu před násilím a všemi formami špatného zacházení ze strany rodičů nebo jiných osob starajících se o dítě. Má zavádět také vhodné sociální programy zaměřené na prevenci násilí a na pomoc obětem.

V Úmluvě se vyskytují také práva dítěte na ochranu před sexuálním násilím (článek 34), tento článek uvedu v plném znění, protože je v rámci mé diplomové práce podstatný.

Článek 34

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. K zabezpečení tohoto závazku státy zejména přijímají nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění:

- a) svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti,*
- b) využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování,*
- c) využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování.*

Dítě má také právo na ochranu před všemi formami vykořisťování, které jsou na úkor jeho blaha (článek 36).

Článek 37 pojednává o mučení a zbavení svobody: žádné dítě nesmí být podrobeno mučení, krutému zacházení anebo trestání a nesmí být zákonně uvězněno nebo zbaveno svobody. Každé dítě zbavené svobody má být odděleno od dospělých, pokud se to nepovažuje za jeho vlastní zájem.

15. 2. Právní důsledky

Týrání a zneužívání dětí je v terminologii trestního práva trestný čin. Nikdo nesmí dítěti ubližovat nebo s ním špatně zacházet. K 1. 1. 1994 byla v České republice konečně přijata novela trestního zákona. Některé zákony, které se týkaly dětské prostituce a pornografie, jsem již uváděla. Nyní se zaměřím na další zákony, jež chrání práva dítěte. Podle § 185 tr. zákona je za znásilnění považován čin, spočívající ve vynucení si pohlavního styku či jiné podobné aktivity, pachateli může hrozit trest odnětí svobody až na dvanáct let.

Potrestán bude i pachatel, jenž násilím nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení nebo k obnažování jiného zneužívaje, bude potrestán odnětím svobody až na 4 roky nebo zákazem činnosti (§ 184 tr. zákona).

Podle § 187 tr. zákona může být pachatel za pohlavní zneužití potrestán odnětím svobody až na 8 let. Pohlavní zneužití spočívá ve vykonávání soulože s osobou ve věku pod stanovenou hranicí nebo v jiném způsobu pohlavního zneužití takové osoby.

Jako poslední zmíním § 188 tr. zákona – soulož mezi příbuznými, za niž hrozí trest odnětí svobody až na tři léta.

16. Metody pomáhající k diagnostikování dětí trpícím syndromem CAN

16. 1. Kresba

„Kresba je považována za projekci psychomotorických možností jejího autora. Odkrývá nejen povahové rysy, ale i hyperaktivitu, agresivitu, nízké sebevědomí. Pomocí kresebných testů se u dětí dá zajistit nejen úroveň intelektuálního vývoje, ale i formy poruch osobnosti.“ (J. Šicková-Fabrice, 2002. str. 102)

Podle kresby poznáme, zdali je dítě zdravé. Takové dítě postupně ve své kresbě přejde přes stádia čmáranic, hlavonožců, geometrických tvarů až k vytvoření kompletní lidské postavy.

Arteterapeuti pracují s tzv. kresebnými testy, které se užívají pro diagnostiku kognitivních schopností, úrovně jemné motoriky, senzomotorické koordinace, schopnosti vizuální percepce. Po skončení kresby se doporučuje rozhovor, interview. Důležitost se příkládá velikosti postavy. Jestliže je figura příliš velká, může naznačovat agresivitu, naopak malá postava signalizuje malé ego, nízké sebevědomí, deprese.

Jeden z kresebných postupů, kterému bych se nyní chtěla věnovat, je kresba lidské postavy. Tato kresba může reflektovat pocity dítěte o sobě samém nebo o ideálním konceptu sebe samého. Terapeut si všímá především: postavy (zejména velikosti), umístění, přítlaku linky, její kvality, spontaneity nebo naopak nekompromisnost kresby. Zaměřuje se také na diagnostiku tváře, její rysy. Mezi základní indikátory potenciálních emocionálních poruch v kresbě patří: stínování některých částí, velikost figur, asymetrie, příliš dlouhé nebo příliš krátké končetiny, šilhání, znázornění genitálií, ruce bez prstů. Musíme brát samozřejmě v úvahu věk dítěte.

Velikost kresby by měla být v poměru k velikosti papíru. Dítě, které zaplňuje celý papír, bývá zpravidla nedozrálé. Oproti tomu vyrovnané dítě umísťuje kresbu do středu papíru.

Kresba může být prvním krokem k prolomení bariéry mlčení o traumatickém zážitku. Arteterapeut by měl v první řadě vyvolat pocit důvěry a jistoty. Dítěti by měla být poskytnuta svoboda pro vyjádření svých pocitů. Mezi hlavní reakce dítěte na traumatický zážitek je hněv, i ten lze pomocí kresby, malby nebo prací s hlínou vyjádřit. Pomocí

arteterapeutické intervence by mělo být dítě schopné změnit obraz o svém těle. Vhodnou metodou je obkreslování svého vlastního těla.

Pomocí výzkumů kreseb zneužívaných dětí uvádějí terapeuti z USA a z Velké Británie některé charakteristické znaky. Jaroslava Šiřková-Fabrice (2002, str. 70)

na základě těchto výzkumů uvádí varovné příznaky, jež se objevují v kresbách zneužívaných a týraných dětí:

- kresba postavy s nohama od sebe (pocit zranitelnosti)
- těla jsou bez rukou, bez ramen (neschopnost odolávat násilí)
- postavy oblečené v sexy šatech
- tváře s dlouhými řasami
- hlavy bez těl
- těla bez spodní části – ignorovaná spodní část – odmítnutí genitální oblasti
- dezorganizace částí těla
- ohraničení uzavření postavy
- časté použití červené a zelené a jiných kombinací komplementárních barev tam, kde jsou neobvyklé - „červené dveře, okna, červené záclony atd“
- umělecký regres kresby
- kruhy, klíny
- srdcovité tvary
- slzy, déšť, kapky

Kresbou, dítě zničí svoje trauma a znovu si vybuduje nový svět. Umění a násilí jsou svou povahou na protilehlých pólech. Je potřeba upozornit, že v diagnostice zneužívaných a týraných dětí se lze dopustit velkých omylů. Arteterapeut by se neměl unáhlit s vyslovením tak závažného soudu, jelikož následky pro rodinu a hlavně pro dítě jsou nedozírné.

Jaroslav Šiřková-Fabrice (2002, str. 71) zdůrazňuje, že každá výtvarná reflexe musí být posuzována v kontextu dítěte.

Několikrát jsem se zmínila o arteterapeutické pomoci, nyní se pokusím tento pojem přiblížit.

16. 1. 1. Arteterapie

Nyní se pokusím krátce shrnout vymezení pojmu arteterapie. „Arteterapie je poměrně mladá disciplína. Výraz art therapy ve svých pracích jako první použila Margaret Naumburgová ve třicátých letech 20. století v USA. Základním východiskem této průkopnice je tvrzení, že „proces arteterapie je založen na poznání, že nejzákladnější myšlenky a pocity člověka derivované z nevědomí dosáhnou lépe v obrazech než ve slovech.“ (Šiřková-Fabrice, J. 2002, str. 26)

Velmi výstižným vymezením arteterapie je od nizozemského psychoterapeuta Hilariona Petzolda 1990 (cit. dle Šiřková-Fabrice, 2002, str. 86): „Arteterapie je teoreticky usměrněné působení na člověka jako celek v jeho fyzických, psychických danostech, v jeho uvědomělých i neuvědomělých snaženích, sociálních a ekologických vazbách, plánované ovlivňování postojů a chování pomocí umění a z umění odvozenými technikami, s cílem léčby nebo zmírnění nemoci a integrování nebo obohacení osobnosti.“

Český pedagog Zicha 1981 (cit. dle Šiřková-Fabrice, 2002, str. 31) definuje arteterapii (resp. speciální výtvarnou výchovu, jak tento autor arteterapii nazývá) následovně: „Záměrné upravování narušené činnosti organismu takovými psychologickými a speciálněpedagogickými prvky, které jsou imanentní umělecké činnosti nebo procesu umělecké tvorby.“

16. 1. 2. Symbolika barev v kresbě

Je prokázáno, že barvy mají vliv na psychické a fyzické zdraví člověka. Barvami se v historii zabývali umělci, filosofové, fyzici aj. První barvy, které byly v historii charakterizovány, jsou červená, černá a žlutá. Červená barva byla první, kterou člověk pojmenoval, poslední byla modrá. Dnes jsou používány všechny odstíny barev.

Pro uklidnění a odpočinek používáme především pastelové barvy. K povzbuzení např. v práci se nástroje natírají jasnými barvami. Barva je důležitou součástí každé kresby, nepřítomnost barvy prozrazuje citovou prázdnotu.

„Dítě používá barvy dvěma způsoby. Buď napodobuje přírodu (modré nebe, zelená tráva, žluté slunce), nebo se nechává vést svým nevědomím, a to vypovídá o jeho myšlení a osobnosti nejvíce.“ (R. Davido, 2001, str. 36) Pokud chceme kresbu blíže zkoumat, je nutné zjistit, zda dítě dobře vidí a slyší.

Nyní se zaměřím na symboliku tmavých nevýrazných barev (hnědá, černá, šedá a někdy i žlutá), mohou odrážet špatnou rodinnou i sociální adoptovanou dítěte a jeho různé konflikty. Černá barva prozrazuje určitou míru úzkosti. Zajímavé je používání fialové barvy, jež je někdy příznakem neklidu. Často se vyskytuje ve spojení s modrou a prozrazuje úzkost.

Světlejší barvy (bílá, růžová, bledě modrá nebo zelená) vyvolávají klid, nevinnost, čistotu, vyrovnanost a jasnost. Růžová barva je jemnější odstínem červené, symbolizuje lásku. Je barvou nezralosti nebo naivity. Zelená barva podporuje nervový systém, působí uklidňujícím způsobem, podobně jako bledě modrá. Je to barva lidí se silným sociálním cítěním.

Arteterapeut by se měl v kresbě zaměřit i na barevné kombinace. Například černá a červená je kombinace vyjadřující hněv, ale i depresi; červená se zelenou vyjadřují konflikt.

Při zkoumání se nesmějí opomíjet další faktory, např.: kulturní vliv, móda, linie, formy nebo kombinace barev. Rozdíly se vyskytují např. u extroverta a introverta. Extravertní dítě zpravidla využívá velké množství barev, hlavně červenou, žlutou, oranžovou a bílou. Naopak introvertní dítě si vystačí s malým počtem barev, průměrně s jednou až dvěma, většinou modrou nebo zelenou, fialovou nebo černou. Vyrovnaný subjekt používá zpravidla čtyři až šest barev.

16. 1. 3. Základní symbolika v kresbě

Symbyly, které dítě nakreslí, může terapeutovi pomoc diagnostikovat závažné problémy. Týrané nebo sexuálně zneužívané dítě může znázorňovat např. řeku, jež má znamenat ztrácející kontrolu nad vlastním tělem. Lod'ka na vlnách je ženským symbolem a příkládají se jí další symbyly – samota nebo touha po úniku. Divoké šelmy (vlci, krokodýli, tygři aj.) obvykle vyjadřují obraz otce, kterého se dítě bojí. Přítomnost jakéhokoli divokého zvířete svědčí o úzkostných stavech dítěte. Posledním symbolem, kterým se budu zabývat, je slunce. Slunce nemusí znamenat jen teplo a pohodu. Jestliže se dítě bojí otce, nakreslí slunce agresivní (červenou) barvou nebo barvou vyvolávající úzkost (černá).

16. 1. 4. Kresba a sexualita

Podle Z. Freuda pochází dětská sexualita pěti psychoanalytickými stadii. Ve zkratce tyto stadia připomenou. První stadium se nazývá orální a probíhá od 0 do 1 a půl roku. Původem největších slastí jsou ústa (začátek lidské komunikace). Anální stadium prochází od 1 a půl do 3 let. Do středu zájmu dítěte se dostávají činnosti spojené s vyprazdňováním a zadržováním stolice. Třetí stadium pojmenovává Freud latentním. Je to období od ukončení falického stadia do nástupu puberty, je provázané rozvojem poznávacích procesů, myšlení a dovedností. Poslední stadium je genitální, pro něhož je typické vytvořit si vztah k osobě opačného pohlaví.

Je možné, abychom z kresby poznali narušený sexuální vývoj? Děti, které jasně kreslí pohlaví jednotlivých postav, dále pak zachycují přesné proporce paží a rukou, tak u nich můžeme říct, že přijímají sexualitu vhodným způsobem. Naopak má-li dítě obtíže s nakreslením postavy opačného pohlaví, nebo ji úplně zamítá, s největší pravděpodobností můžeme odhalit nevyřešený oidipovský komplex, zdroj možných sexuálních poruch.

16. 1. 5. Oidipovský komplex v kresbě

V předcházející kapitole jsem se zmínila o oidipovském komplexu, proto se nyní zaměřím, v čem spočívá. Na začátku života má dítě pouze jeden objekt lásky - matku. Pokud se dítě postupem času dokáže od matky odpoutat a navázat vztah s otcem, překoná významné období svého života. Mluvíme-li o oidipovském komplexu, musíme jasně rozlišovat dvě situace. Na jedné straně je normální vztah dítěte k rodičům a na druhé je skutečný oidipovský komplex, který je doprovázen úplným zastavením vývoje. Dítě se nedokáže vypořádat s tak vyhoceným a stresujícím konfliktem jinak než odmítáním. Tento stav se může do nějaké míry promítnout do kreseb. Pokud u dítěte dojde k úplnému bloku, dochází k adaptačním potížím, v nejhorších případech přerůstá v neurózu.

Například dítě, které se nedokáže odpoutat od orálního stadia, kreslí postavy s velkými ústy nebo takové, které nesou nějaký pokrm nebo předmět určený k cucání. Kresby takového dítěte jsou zahaleny pochmurnými a špinavými barvami.

Stanovit stupeň oidipovského komplexu je možný na základě několika testů, jimiž se zjišťuje vztah mezi dítětem a rodičem. Např. test čmárání používá L. Corman

při zkoumání více či méně zvládnutelných oidipovských situací. Dalšími testy se blíže věnovat nebudu.

16. 1. 6. Jak interpretovat obrázek

V první řadě je důležité, abychom dobře znali dítě, které kreslí, ale i jeho sociální a kulturní zázemí. Dále pozorovat dítě při kreslení obrázku, všímat si jeho váhání, obtíží, pozornosti nebo nepozornosti.

„Interpretace vyplývá ze dvou vzájemně se doplňujících šetření: je to jednak analýza různých prvků, z nichž se kresba skládá, jednak syntéza, v níž je nutné přihlédnout ke kladným i záporným charakteristickým znakům obrázků.“ (R. Davido, 2001, str. 125)

Zásadní je, kam dítě umístí obrázek na ploše papíru. Vyplnění nebo nevyplnění plochy papíru vypovídá o úzkosti nebo o intelektuální chudobě.

Provedení čar v kresbě ukazuje mnohé osobnosti dítěte: jemné a váhavé čáry kreslí utlumené a bojácné děti, nekontrolovanou čáru vytvářejí děti neklidné a agresivní. Musíme brát v úvahu i zdravotní stav dítěte. Dítě, které je psychicky stabilní používá lineární čáry a křivky, nesmějí však převládat. Naopak mírné dítě dává přednost křivkám, realista preferuje rovné čáry a úhly.

Již zmiňovaná symbolika barev hraje důležitou roli při interpretaci obrázku. Extravertní dítě upřednostňuje červenou, žlutou, oranžovou, používá je v kombinaci. Introvert používá méně barev, například modrou, zelenou a šedou. Hojnost jasných a živých barev svědčí o vyrovnanosti dítěte.

Zadané nebo volně zvolené téma obrázku nemá zásadní vliv na interpretaci, v obou případech budeme postupovat podobně. Zadaný text má výhodu v tom, že jeho hodnocení je ustáleno, lehčí interpretace. Téma je ve většině případů jednotné, používají se již zmiňované testy postavy, stromu nebo domu. Obrázek se analyzuje na základě jednotlivých symbolů, nesmí se ale opomíjet okolí, jelikož senzorické děti totiž vyplňují okolí nejrůznějšími detaily.

Vymyšlené postavy nám mohou pomoci zjistit informace o celkové osobnosti dítěte, zejména o jeho afektivitě. Rozhodující je také pořadí, ve kterém dítě kreslí jednotlivé postavy. Milovaná osoba bývá zobrazována jako první, mívá také autoritu. Naopak nemilovanou osobu dítě odbývá nebo ji na obrázku neztvární.

Rozmístění těchto postav na ploše papíru rozkrývá možnosti pohledu na afektivní vztahy dítěte s rodinou. O afektivitě dítěte prozrazuje také vzhled postavy nebo postav.

Pozornost se nesmí soustředit na detaily, nýbrž na celý kontext obrázku.

16. 1. 7. Metoda Davido-ChaD

Zaujala mě metoda školní psycholožky Roselino Davido, která se věnuje problémovým dětem. Nyní se pokusím tuto metodu přiblížit. Myslím si, že může pomoci mnohým psychologům i pedagogům, kteří se touto problematikou zabývají nebo chtějí zjistit, zdali je dítě ohroženo. Roselino Davido vymyslela projektivní test – *Metodu Davido-ChaD*, která pomáhá zjistit celkový přehled o osobnosti dítěte a jeho afektivních problémech. Při metodě *Davido-Chad* je potřebné mít od dítěte čtyři kresby:

1. kresba z dětství – kresbu, kterou dítě dělalo nejčastěji, když bylo menší.
2. kresba rukou – instrukce zní: „Nakresli ruce, nakresli jich, kolik chceš a v jaké pozici chceš“
3. kresba ruky, která vadí – spočívá v zobrazení ruky, jež je na obtíž nebo dotírá.
4. volná kresba – je obrázek, jaký dítě nejčastěji kreslí v době, kdy je test prováděn.

Instrukce by měly být formulovány co nejvolněji. U kresby rukou nesmí dítě obkreslovat svoji ruku. Subjekt má k dispozici pastelky a černou tužku, nemá pravítko ani gumu. Psycholog by neměl do kreslení zasahovat. Dítěti je poskytována naprostá svoboda.

Největší význam se přikládá kresbě z dětství, která může zodpovědět na několik otázek: Byl v dětství nějaký konflikt? Jakého druhu? Tato kresba většinou neumožní přesné datování psychiatrických problémů, ale většinou poskytuje určení doby, kdy konflikt vznikl. Kresba ruky, která vadí, může naznačit patologii a týrání. Poslední volná kresba se porovnává s kresbou z dětství ze dvou hledisek. Pokud je regresivní, zatímco kresba z dětství nikoliv, svědčí o výskytu určitého konfliktu. Naopak pokud je vývojově zralejší než kresba z dětství, lze předpokládat, že je konflikt vyřešen.

Při interpretaci jsou zdůrazňovány tyto prvky kresby: kvalita a druh čáry; užití barev, zvláště barev na rukou; rozmístění na ploše papíru; spojitosti mezi kresbou a komentářem dítěte a prodleva před nakreslením rukou nebo ruky, která vadí (u týraných dětí je prodleva dlouhá, dítě není schopné začít kreslit).

Metodou CHad se mohou odhalit i sebevražedné sklony. (R. Davido, 2001)

16. 2. Hry

Další metodu, kterou jsem si vybrala pro zjišťování sexuálního násilí na dětech, jsou sociálně psychologické hry, které mají dospívajícím dívkám a chlapcům pomoci při konfrontaci se sexuálním násilím.

Zaměřím se na hry, které mohou pomoci pedagogům v prevenci proti sexuálnímu násilí. Prostřednictvím této metody by se měli dívky i chlapci naučit rozpoznávat včas nebezpečí a pokud možno se mu vyhýbali. Tyto hry by měly také pomoci zjišťovat názory žáků na sexuální násilí. Žáci mohou v hrách uplatnit své city, pocity, mohou si spolu povídat, pohybovat se, hrát si na někoho, rozhodovat se za sebe apod. Učení také probíhá s využitím zpětnovazebních informací. Žáci si tím připomínají si a ujasňují, co udělali, jak to udělali, jak to vidí oni samy a jak to vidí druzí. Ujasňují si souvislost svých zkušeností získaných při hrách s chováním v běžných každodenních situacích. Tím se zesiluje účinnost žákova sociálního učení ve všech životních situacích, do kterých pronikne.

Většinou se hry odehrávají ve skupinách, jež jsou pro žáky důležité, protože se naučí žít ve skupině. Spolupráce ve skupině je pro žáky důležitá v dospělosti, kdy se všichni stávají členy nejrůznějších pracovních či jiných kolektivů. Každý žák získá vědomí, že ke skupině patří nejen jako nositel určité role, ale i jako osoba. Tato skutečnost přispívá ke vzniku pocitu bezpečí a jistoty. Hry jsou určeny žákům ve věku 11–15 let (druhý stupeň ZŠ).

Jednotlivá cvičení pomáhají žákům k prohlubování sociálních dovedností – pozorně a jemně vnímali, otevřeně komunikovali, formulovali svá přání, rozhodovali se, pomáhali druhým, spolupracovali, uměli požádat o pomoc a rozvíjeli vlastní odpovědnost.

V následující části se budu zabývat postupy jednotlivých her, které jsem rozdělila do osmi cvičení.

1. cvičení – Co je násilí

1. „Zeptej se mne na něco lehčího!“

Doba trvání: 45 min

Věk: 12 – 15 let

Pomůcky: tabule, lepidlo, nůžky, krátké texty, výstřižky z novin aj.

Postup: Na začátku hodiny napíše pedagog na nástěnku otázky, které mají sloužit jako orientace při cvičení:

1. Jak a kdy zažívám násilí? Jaké násilné činnosti znám?
2. Kde a jak se dopouštím sám násilí?

Pak vytvoří žáci skupinky po čtyřech osobách. Dostanou za úkol uspořádat „žranici násilí“ to znamená s pomocí shromážděného materiálu vytvořit svůj názor na problém „násilí“, který bude obsahovat texty o tématu „násilí“, comicsy různých typů atd. Žáci mohou „žranici násilí“ pojmout podle svého uvážení (formou koláže, písniček, básniček, scének, pantomimy atd.). Potom se žáci navzájem informují, jak chápou slovo „násilí“.

Poznámka pro učitele: Otázky je možno použít formou brainstormingu (žáci se budou spontánně vyjadřovat ke slovu násilí, násilné činnosti atd.).

Zdroj: částečně přejato od Kol. autorů, 1994. *Sexuální výchova, kniha netradičních metod výuky*, Praha: Trizonia. str. 219.

2. Násilí je jako náhlý výkřik

Doba trvání: 45 minut

Věk: od 14 – 15 let

Pomůcky: hudba (punk, metal aj.), žiněnky

Postup: Žáci se budou postupně vyjadřovat, co si představují pod pojmem „násilí“. Na začátku hodiny si žáci lehnou na záda, zavřou oči, uvolní se a poslouchají tichou hudbu (cca 10 min.). Mohou při tom říkat všechny myšlenky, asociace a vjemy. Každé vyjádření je dobrovolné.

Každá věta začíná „Násilí je jako...“; nebo „Násilí je když...“. Pedagog řekne začátek a uvede příklad např.: Násilí je jako být zavřen v mrakodrapu. Násilí je, když mám strach. Násilí je vločka sněhu, která padá atd.

Poznámka pro učitele: Cvičení je vhodné následně vyhodnotit. Zeptat se žáků, jak se při cvičení cítili. Jestli bylo těžké nebo lehké hledat příklady.

Zdroj: částečně přejato od Kol. autorů, 1994. Sexuální výchova, kniha netradičních metod výuky, Praha: Trizonia. str. 220.

2. cvičení – Umět říkat „ANO“ a „NE“!

1. Hádko se „ano“ a „ne“

Doba trvání: 15 minut

Věk: 11–15 let

Postup: Dvojice chlapců nebo děvčat předvede skupině dialog mezi „ano“ a „ne“. Jeden začne nějakou konkrétní výzvou („Pojď do kina!“) a pak se přejde k pouhému „ano“ a pokouší se druhého přesvědčit, zatímco ten vyjadřuje odmítnutí variacemi „ne“. Při této hře se mají vyzkoušet všechny možné způsoby vyjádření pocitů, modulace a postoje těla.

Poznámka pro učitele: Hra není časově náročná, lze ji využít k problematice sexuálního násilí. Naučí žáky říkat „Ne“ v nepříjemných situacích. Pomáhá s vyjadřováním pocitů a názorů.

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krabel, 2001. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*, Praha. Portál, str. 64.

2. Kdy říkáme „ano“ a kdy „ne“

Doba trvání: 45 minut

Věk: 11–15 let

Pomůcky: Nástěnka

Postup: Na tabuli nebo nástěnce shromažďujeme zážitky chlapců a dívek dvojího typu:

1. V jakých situacích se ti chce říci: „Ne, to nechci!“
2. Kdy ti ostatní lidé říkají: „Ne to nechci!“

Následující otázky:

1. Kdy vaše „ne“ někdo nebral na vědomí?
2. Kdy byste rádi řekli „ne“, ale nikdy jste se k tomu ještě neodhodlali?
3. V jakých situacích člověk potřebuje silný hlas, a kdy ne?
4. Jak se člověk cítí, když mu někdo řekne „ne“?

Poznámka pro učitele: Aktivita je určena na celou hodinu. Je vhodná v kolektivu, kde se žáci lépe znají. Je možné použít i jiné otázky.

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krabel, 2001. Sociálně psychologické hry pro dospívající, Praha. Portál, str. 65

3. Lavička v parku

Doba trvání: 45 minut

Věk: 11–15 let

Pomůcky: Řada židlí nebo lavička, videokamera se zobrazovačem nebo s propojením na televizi

Postup: Čtyři židle se přistaví k sobě, aby mohly představovat lavičku v parku. Jeden žák se na lavičku posadí. Dělá, jako by byl v parku a užíval si. Přichází další žák a prvního osloví: „Kolik je hodin?“ „Nemáš něco k pití?“ První chlapec nyní formuluje přání, aby byl nechán na pokoji. Rušitel se však nenechá odbýt, dokud první chlapec nedá rozhodným „ne“ nebo jasným gestem. Na všechny žáky by se postupně mělo dostat, aby si zahráli obě role.

Následující otázky:

1. Komu připadalo snadné, nebo těžké stanovit hranici?
2. Kdo nepřestal rušit, ačkoli byla hranice dávno jasně překročena?

Poznámka pro učitele: Bylo by možné natočit hru na kameru a s žáky o nahrávce diskutovat. Všichni žáci by si měli hru vyzkoušet.

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krabel, 2001. Sociálně psychologické hry pro dospívající, Praha. Portál, str. 66.

4. Jaké dotyky jsou příjemné a jaké ne?

Doba trvání: 45 minut

Věk: 11–15 let

Pomůcky: Obrisy těla, červené a zelené puntíky

Příprava: Nejprve by se měly zhotovit dva velké obrisy těla a měly by se položit na podlahu doprostřed žáků sedících v kruhu.

Postup: Každý žák dostane několik červených a jeden zelený puntík. Všichni uvažují o tom, jaké dotyky na jakém místě mají rádi a jaké ne. Zda jsou příjemné nebo ne, záleží mimo jiné na tom, kdo se dotýká (teta, bratr, maminka...), jak často se dotýká. Žáci vezmou jako příjemný puntík zelený puntík a ten položí na určité místo na obrysu těla.

Mohou také napsat kdo, a jak často se jich tam smí dotýkat. Červeným putníkem (nebo několika) pak označí místa, kde jsou pro ně dotyky nepříjemné.

Následující otázky:

- a) Připadá vám těžké hovořit o nepříjemných dotecích? S kým o tom mohou mluvit?
- b) Jak důležité jsou nepříjemné dotyky při hádce a sportu?
- c) Jak důležité jsou příjemné dotyky při ukončení hádky a sportu?
- d) Jak je to s nepříjemnými doteky mezi chlapci a dívkami?

Poznámka pro učitele: Aktivita by měla pomoci žákům s vyjadřováním pocitů o vlastním těle. Vhodné je ji použít v kolektivu, kde se navzájem znají a respektují.

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krabel, 2001. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*, Praha. Portál, str. 67.

5. Zed' křiku

Doba trvání: 15 minut

Věk: 11–15 let

Postup: Žáci vytvoří nepříliš velké skupiny. Jedna skupina stojí v řadě proti druhé, odstup mezi nimi je několik metrů. První skupina se velmi pomalu, po malých krůčcích, šine směrem k druhé. Druhá skupina se jí pokouší za použití určitého postoje a hlasového projevu (různě hlasitých či důrazných výkřiků: „Ne!“, „Nechod' se!“) zabránit, aby se přiblížila.

Následující otázky: Žáci diskutují o tom, která role jim připadala jednodušší.

Poznámka pro učitele: Hra není časově náročná. Doporučila bych ji využít na začátku hodiny.

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krabel, 2001. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*, Praha. Portál, str. 65.

3. cvičení: Sexualita – A co s ní?

1. Horká židle

Doba trvání: 15 minut

Věk: 11–15 let

Poznámka: Následující cvičení je pro žáky dobrou příležitostí ptát se dospělých na jeho pocity, úzkosti, zkušenosti v lásce a sexualitě.

Postup: Při této hře je možno ventilovat všechny otázky, které jsme už dávno měli chuť položit, ale báli jsme se zeptat. Na židli se posadí dobrovolník. Ostatní žáci si sednou kolem něho. Následují otázky k tématu: přátelství, láska, sexualita. Jestliže je nějaká otázka příliš osobní, může říci: „Moc horká!“

Poznámka pro učitele: Sexualita je choulostivé téma asi pro každého, proto tato aktivita může pomáhat s odbouráním studu. Vhodné je, aby si jako první na „horkou židli“ posadil sám učitel a něco o sobě vyprávěl. Měl by dát i prostor žákům, aby se ho mohli zeptat

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krael, 2001. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*, Praha. Portál, str. 92.

4. cvičení: jak se nestát obětí: Být obětí? - Děkuji, nechci!

1. Nechci být obětí

Doba trvání: 45 min.

Věk: 11–15 let

Úkol: Přehrajte si popisovanou scénu:

- a) Oběť se má pokusit zřetelně ukázat nebo říci, že nesouhlasí s chováním ostatních.
- b) Jaké alternativní možnosti chování má oběť.
- c) Může někdo oběti přijít na pomoc? Jestliže ano, jak?

Scéna: Jednomu děvčeti je doma ubližováno. Ve škole se straní a nikdo se s ní nebaví. Ostatní ji berou školní potřeby a posmívají se jí.

Doporučení: Pro oběť – pověz lidem, kteří se k tobě chovají ošklivě, úplně jasně, jak se v té chvíli cítíš.

Pro svědky – Zaujměte stanovisko. Řekněte i vy těm, kdo jsou agresivní, co vám připadá sprosté nebo nespravedlivé, a co vás k tomu názoru vede.

Poznámka pro učitele: Je možno vymyslet více scén, jež by se dotýkaly této problematiky.

Zdroj: částečně přejata od S. H. Hopperovi a Krabel, 2001 Sociálně psychologické hry pro dospívající, Praha: Portál, str. 129, podle potřeb upravena.

5. Cvičení: naučit říkat „NE“!

1. Dramatizace pomocí kartiček

Doba trvání: 45 min.

Věk: 11–15 let

Pomůcky: kartičky

Pokyny: Pro tyto situace neexistuje jediné správné řešení. To je především dívkám nutné stále připomínat. Musejí na základě okolností nakonec samy rozhodnout.

Scény:

a) Přítel Lídiny starší sestry Moniky k nim přišel na návštěvu. Protože Monika právě vaří v kuchyni čaj, sedne si přítel k Lídě na pohovku a povídá si s ní o škole a spolužácích. Během rozhovoru se pokusí Lídu obejmout.

b) Ve škole má jeden učitel ve zvyku stát za svými žákyněmi. Často se pak zezadu nad nimi skloní, položí jim ruku kolem ramen a upozorňuje na nedostatky ve vedení sešitu.

c) Přišli na návštěvu strýček s tetou. Anna a Alena od nich dostaly dárky. Když za ně děkují, strýček se zeptá: „No a jestlipak dostanu pusinku?“

Postup: Třem dvojicím se rozdají kartičky, kde bude popsána jedna ze zmiňovaných situací. Žáci se pokusí o jejich dramatické ztvárnění.

Diskuze: S žáky se jednotlivé situace proberou.

Poznámka pro učitele: Tato hra se věnuje především ochraně dívek před sexuálními obtěžováním. Doporučuji využít v kolektivu, kde se dívky dobře znají.

Zdroj: částečně přejata od S. H. Hopperovi a Krabel, 2001. Sociálně psychologické hry pro dospívající, Praha: Portál, str. 135, podle potřeb upravena.

2. Zmiz!

Doba trvání: 15 min.

Věk: 11–15 let

Postup: Osoba „A“ jde místností. Přiblíží se osoba „B“, postaví se „A“ do cesty a pokusí se jí například položit ruku kolem ramen. Osoba „A“ se na svou protivnici zpřímá podívá, řekne hlasitě a zřetelně „Zmiz!“ nebo „Pusťte mě!“ a zároveň ji rukou odstrčí.

Poznámka pro učitele: Hra není časově náročná. Pomáhá s ventilováním pocitů.

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krael, 2001. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*, Praha. Portál, str. 148.

3. Seber odvalu říci ne!

Doba trvání: 2 vyučovací hodiny

Věk: 15 let

Pomůcky: pro každou skupinu krátké vyprávění dívky, která byla sexuálně obtěžována

Postup: Na začátku hodiny se dívky rozdělí po čtyřech osobách. Každé skupině poskytneme krátké vyprávění o dívce, jež byla sexuálně obtěžovaná. Potom dostane každá skupina velký arch papíru a nakreslí na něj dvě boty nebo dvě holinky (kresba musí být dostatečně velká, aby se do ní mohlo psát). První bota je obnošená „Já si netroufám“ a druhá je naopak nová „Já si troufám“, která se ovšem musí teprve rozchodit.

Do první boty napíší dívky všechno ze svého dosavadního života, kde se vůbec sexuálnímu násilí nebránily nebo se jim nepodařilo říci „ne“. Do druhé boty přijdou takové situace, ve kterých se jim už obrana v nějaké formě někdy podařila. Nakonec dívky předvádějí svoje „naplněné“ boty, aby mohly s ostatními dívkami porovnávat.

Poznámka pro učitele: Hra je určena pouze pro dívky v posledním ročníku ZŠ. Doporučuji hru použít v kolektivu, kde se dívky dobře znají.

Zdroj: částečně přejata od Kol. autorů, 1994. *Sexuální výchova, kniha netradičních metod výuky*, Praha: Trizonia. str. 233, podle potřeb upravena.

6. cvičení: Vyjádření vlastních pocitů

1. Co nám říká zrcadlo?

Doba trvání: 15 min.

Věk: 11–15 let

Úkoly: Napište na prázdná políčka své osobní vzkazy do zrcadla. Namaluj k tomu svůj vlastní obraz v zrcadle. Znázorní se tak, jak se cítíš, když si svoje vzkazy od zrcadla nahlas přeříkáváš. Při každém pohledu do zrcadla tedy vidíme sebe a své motto.

Poznámka pro učitele: Aktivita pomáhá s vyjadřováním pocitů. Vhodné je umístit zrcadlo do třídy a činnost využívat každou hodinu.

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krael, 2001. Sociálně psychologické hry pro dospívající, Praha. Portál, str. 127.

2. Jak se cítím

Doba trvání: 15 minut

Věk: 11–15 let

Pomůcky: mikrofon nebo jiný předmět

Postup: Všichni žáci sedí v kruhu a každý krátce vypráví, jak se cítí nebo zda předešlý den pocítil něco zvláštního. Kdo nechce nic sdělit, nemusí a podá kolující předmět dál.

Poznámka pro učitele: Aktivitu bych doporučila použít na začátku hodinu. Každý žák by měl dostat prostor, aby se projevil.

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krael, 2001. Sociálně psychologické hry pro dospívající, Praha. Portál, str. 35.

3. Hledání pocitů

Doba trvání: 30 minut

Věk: 11–15 let

Pomůcky: Fotoaparát

Postup: Vždy tři žáci uvažují o jednom pocitu. Jako podnět přitom mohou posloužit různé pocitové obrázky. Nyní mají za úkol vyjádřit svůj pocit beze slov, postojem nebo skupinovým obrazem. Ostatní mají tento pocit uhodnout. To, co trojice předvádí, se může vyfotografovat a pověsit na nástěnku v místnosti.

Poznámka pro učitele: Dramatické vyjádření pocitů pomáhá s vyjadřováním pocitů. Aktivita není náročná.

Zdroj: S. H. Hopperovi a Krael, 2001. Sociálně psychologické hry pro dospívající, Praha. Portál, str. 39.

4. Místo, kde se směji – místo smutku

Doba trvání: 30 min.

Věk: 11–12 let

Pomůcky: tužka a papír

Postup: Učitel se zeptá žáků, zda znají nějaké místo, kde je jim téměř vždy dobře.

A naopak místa, kde se cítí špatně. Když jste veselí a máte dobrou náladu, kam nejraději chodíte? Kam se uchylujete, když je vám smutno? Vymyslete si pokoj, do kterého byste chtěli vcházet, nebo naopak. Jak by měl takový pokoj vypadat? Co by v něm mělo být atd.

Poznámka pro učitele: Aktivita pomáhá ve vzájemné poznávání, svěřování něčeho, o čem se běžně nemluví.

Zdroj: S. Hermochová, 1994. *Hry pro život 2*. Praha: Portál. str. 76.

7. cvičení: krizové situace, jak na ně reagovat?

1. Lod'ka

Doba trvání: 40 min.

Věk: 11–12 let

Pomůcky: Papíry na kreslení, pastelky, voskovky

Postup: Učitel: „Člověk je někdy zcela klidný a cítí se dobře. Jsou ovšem chvíle – kdy máme pocit, že ztrácíme pevnou půdu pod nohama. Musíme bojovat s obtížemi a vzdorovat nebezpečím. Představte si, že jste malá lod'ka a že bojujete proti bouři a vlnám. Co byste dělali? Jaké myšlenky by vám pomáhaly vzdorovat přírodním silám? Přemýšlejte o dané situaci a nakreslete lod'ku bouři, jak bojuje s vlnami. Každý žák pak svoji kresbu popíše a vysvětlí.

Poznámka pro učitele: Doporučila bych s žáky vyhodnotit situaci. Zeptat se jich, zda se jim aktivita líbila a aby dokázaly vyjádřit svoje pocity.

Zdroj: S. Hermochová, 1994. *Hry pro život 2*, Praha: Portál. str. 46–47.

2. Zajatec

Doba trvání: 40 min.

Věk: 11–12 let

Pomůcky: tužka a papír

Postup: Občas se v životě každého člověka vyskytnou neuvěřitelné potíže. Představte si, že jste na cestě. Šli jste již velmi, velmi dlouho a jste unaveni. Lehnete si, abyste si odpočinuli. Probudíte se a ke svému údivu zjišťujete, že jste zajati. Co budeš dělat? Jaká je tvá první reakce na tuto situaci? Napiš povídku o svém zajetí a vymysli i název. Na závěr každý sdělí, jak se jeho příběh jmenuje.

Poznámka pro učitele: Hovořit s žáky o dané úloze, především o myšlenkách, které je napadly jako první.

Zdroj: S. Hermochová, 1994. *Hry pro život 2*, Praha: Portál. str. 48.

8. cvičení: Vztah k vlastnímu tělu

1. Moje tělo

Doba trvání: 40 min.

Věk: 11–12 let

Pomůcky: formulář - „Moje tělo“

Postup: Žáci zdůvodní důležitost těla. Hlavní otázkou cvičení je? Jak se svým tělem zacházím?

Formulář: Moje tělo

Své tělo považuji za...

Nejméně si cením své....

Můj otec má na mě nejraději...

Matka má na mě nejraději...

Nevšímá si...

Moje ruce nejraději...

Moje nohy nejraději....

Kdyby si mé tělo mohlo stěžovat, stížnost by se týkala...

Čím svému tělu nejvíce škodím....

atd...

Poznámka pro učitele: Zdůraznit důležitost vlastního těla. Zaměřit se především na zacházení se svým tělem.

Zdroj: S. Hermochová, 1994. *Hry pro život 1*, Praha: Portál. str. 97.

2. Kreslení svého těla

Doba trvání: 20 minut

Věk: 11–12 let

Pomůcky: pro každého několik čtvrtků a voskovky

Postup: Děti kreslí svoje tělo bez jakýchkoliv instrukcí. Důraz kladen na svobodu.

Otázky: Které části těla jsou na obrázku zdůrazněny?

Co bylo na kresbě opomenuto?

Co je zvlášť dobře nakresleno?

Co se mi na kresbě líbí?

Co se mi na kresbě nelíbí?

Poznámka pro učitele: Aktivita by mohla pomoci učitelům, aby poznali, jak dítě vnímá svoje tělo. Do kreslení by se žákům nemělo zasahovat.

Zdroj: částečně použita z S. Hermochová, *Hry pro život 2*, 1994, Praha: Portál. str. 96, podle potřeby upravena.

16. 3. Projektivní metody

Mezi další metody, které pomáhají při diagnostice sexuálně zneužívaného dítěte, patří projektivní techniky. Podle Urbana (1972, cit. dle Šípek 2000, str. 20) rozumíme projektivními technikami v psychodiagnostice takové testové nástroje, které konfrontují subjekt s podnětovou situací značně neurčitou, mnohovýznamnou, na niž má subjekt reagovat podle toho, co pro něj tato situace znamená, jinými slovy podle smyslu významu, který sám dává stimulu o sobě neurčitým. Podle projektivní hypotézy je reakce subjektu idiomatická, tj. jemu vlastní, a odpovídá osobnosti vyšetřovaného, takže umožní diagnostické úsudky v tomto směru.

Autorství termínu projektivní metoda je podle Šípka (2000) připisovaná psychologovi Lawrenci K. Frankovi, který jej poprvé použil při přednášce v New Academy of Science v roce 1939.

Michal 1971 (cit. dle Šípek 2000, str. 21) uvádí, že je potřebné výsledek projektivních technik srovnávat se všemi ostatními údaji (anamnéza, rozhovor, výsledky ostatních testů a technik).

Projektivní techniky lze rozdělit z mnoha hledisek. Svoboda 1987 (cit. dle Šípek 2000, str. 23) volí jednoduché třídění na techniky verbální, grafické a manipulační.

Jednou z projektivních technik je i rozhovor. P. Pöthe a H. Halfarová v článku *Vedení rozhovoru při verifikaci sexuálního zneužití dítěte* uvádějí příklady rozhovoru s tříletým dítětem a s dítětem školního věku. Nyní se zaměřím, jak by měla vypadat správná komunikace s dítětem školního věku.

Na začátku rozhovoru by se měl dítěti dotyčný představit, kdo je a čím se zabývá. Upozornit ho na to, že se dialog bude natáčet na kameru a k čemu nahrávka bude sloužit. Následně se dítěte zeptat, zda má nějaké otázky.

V následující části se zkoušejí kompetence dítěte odpovídat na otázky, např. „Jak se jmenuješ?“ „Kolik je ti let?“, „Do které chodíš třídy?“ aj. Vyslýchající by měl vysvětlit základní pravidla, rozdíl mezi pravdou a lží: „Řekni mi vlastními slovy, co znamená slovo „pravda“. „Co pro tebe znamená „lež“. Poté by měl rozhovor směřovat k detailním informacím o události: „Co?“, „Kde?“, „Kdo?“, „Kdy?“ a „Jak“. V závěrečné části jde o shrnutí informací a ukončení rozhovoru.

V následující části se budu zabývat pouze verbální projektivní technikou.

16. 3. 1. Verbální projektivní techniky

Technika slovních asociací je zakotvena v experimentální psychologii. První práci o verbálně asociačním procesu vydal v roce 1879 v Anglii F. Galton.

„Technika slovních asociací sestává ze seznamu slov, která jsou čtena postupně za sebou a vyšetřovaná osoba má zareagovat prvním slovem (nápadem), které si jí vybaví. Nic nemá zdůvodňovat, jen bezprostředně reaguje.“ (Šípek, 2000, str. 23)

„Slovně asociační techniky spočívají v tom, že se probandovi prezentuje verbální podnět a vyžaduje se rychlé uvedení nápadů, které tento podnět vzbudil.“ (Říčan a Ženatý, 1988, str. 32)

Je to technika, jež v různých formách slouží nejen k diagnostice osobnosti a jejích poruch, emočních stavů atd., ale také obecně psychologickému výzkumu řečových poruch a jim odpovídajících procesů myšlení.

„Praktické užívání asociačního experimentu je spojeno se jménem C. G. Junga, který seskupoval podnětová slova tak, aby jimi evokoval emočně nabitě komplex. Odpovědi byly analyzovány podle reakčního času a obsahu, později také podle všeobecného charakteru asociací.“ (Šípek, 2000, str. 23)

V mnoha formách se užívá techniky doplňování vět, s kterou jako první pracoval A. D. Tendler. Cílem je, aby vyšetřovaná osoba doplňovala započaté věty případně povídky.

„V práci se skupinami bývá vděčné a poučné použít volné sestavování společné pohádky nebo příběhu. Každý člen skupiny doplní k rozpracovanému celku nějakou větu, část jiné pohádky, vlastní nápad atp. Je možné si všimnout stupně originality, tematičnosti

navazování, snahy o řešení, event. projasnění příběhu a záchrany osob atp.“ (Šípek, 2000, str. 25)

1. Doplnování vět

Záměrem této techniky je rychlé doplnění započaté věty. Říčan a Ženatý (1988, str. 37) uvádějí dva parametry užívání této metody:

1. *délka započaté věty*: čím je začatá věta delší, tím více se úloha blíží běžné dotazníkové položce (Např.: „Nemám rád lidi, kteří...“). Naopak začátky vět typu: „Když...“ jsou projektivnější, dávají větší prostor k vlastnímu pojetí úlohy.
2. *Míra*, v níž začatá věta určuje doplněnou větu jako výrok o sobě samém. Začátky vět formulované v první osobě jsou v tomto směru jednoznačné. Naproti tomu ze začátku „Jíst jablka...“ je možno vytvořit banální, neosobní zásadu životosprávy.

Provedení techniky:

Zkoumaný subjekt má co nejrychleji doplnit započatou větu, která je mu předložena. Michal 1974 (cit. dle Říčan a Ženatý, 1988, str. 37) doporučuje u dětí užívat ústní administraci, dospělí a dospívající mohou reagovat písemně, takže techniku lze administrovat i skupinově. Důležité je, jakou navodíme situaci, zda dostatečně povzbudíme spontaneitu a ochotu dát se poznat.

Mezi nejznámější dětské formy testů patří:

1. Rotterův test ISB (Rotter Incomplete Sentence Blank, v r. 1950)

Rotterův test obsahu 40 nedokončených vět. Cílem je, aby vyšetřovaná osoba doplňovala věty tak, aby se vyjádřily její pocity. Rotter upřednostňuje, aby se každá odpověď vyhodnotila na sedmistupňové škále s neurální střední (čtvrtou) hodnotou. Věty by měly být krátké. Např. Nevím...; Lidé...; Budoucnost...

Rotter zpracoval tři sety nedokončených vět i pro studenty středních škol, vysokých škol a pro dospělé. (Šípek, 2000, str. 25)

2. Forerův test

Tento test byl sestaven roku 1950 a na rozdíl od předešlého obsahuje celkem sto položek, které jsou silně strukturované. Skupiny se snaží pokrýt významné oblasti, jako je agrese, přání, zapojení do sociálních vazeb atd.

Forer vynalezl zvláštní verze pro muže a pro ženy.

3. Curtis Completion Form

Test J. W. Curtise z roku 1954 se orientuje na testování emocionální zralosti a přizpůsobení. Je sestaven z 50 nedokončených vět.

4. Sentence Completion test

Test vytvořil A. R. Rohde v roce 1946. Je sestaven z 60 nedokončených vět, které se skórují v Murrayových termínech.

5. Sentence Completion Test

Test J. M. Sackse a S. Levyho obsahuje 60 nedokončených vět rozdělených po čtyřech do patnácti kategorií (např. vztah k matce, otci, budoucnosti atd.).

Např. Moje matka...

Čekám na...

Když vidím muže s ženou...

Když jsem byl dítětem...

(Šípek, 2000, str. 26)

V psychoterapii je vhodné využívat metodu nedokončených vět. Možné je použít různé druhy a velikosti písma, jež pomáhají navazovat větší varietu souběžného prožívání a jeho intenzitu. K posilování vnímání vlastního já doporučuje Šípek (2000) využít tyto podněty. Např.

Já jsem...

Já mám...

Já vidím, že...

Já věřím...

Já myslím...

Já nechci...

Já nevím...

(Šípek, 2000, str. 26)

Murstein 1965 (cit. dle Šípka 2000, str. 27) konstatoval, že techniky doplňování vět, jsou pravděpodobně nejvalidnější ze všech projektivních metod.

2. Doplnění příběhu

Hlavní myšlenka spočívá v nastolení určitého tématu, jež vyšetřovaný dokončí. Techniku zavedly do dětské psychologie Švýcarky Thomasová (1937) a Dussová (1940). Říčan a Ženatý (1988, str. 40) doporučují techniku doplňování příběhu u dětí s poruchami zraku.

Thomasová nabízí 40 příběhů. Příklad: „Chlapec jde do školy, ale o přestávce si nehraje s ostatními dětmi a zůstává sám. Proč?“ Příběhy jsou orientované na oblast snů, přání, pohádek, konfliktů atd. Interpretace je převážně kvalitativní a intuitivní. (Svoboda, 2001, str. 257).

Dussová sestavila deset bajek. Příklad: „Ptáček spí v hnízdě, najednou vítr shodí hnízdo na zem. Ptačí otec i ptačí matka vyletí na jedli. Co udělá malý ptáček?“ Dussová doporučuje použití u předškolních a školních dětí. (Svoboda, 2001, str. 257).

16. 3. 2. Využití nedokončených výpovědí pro pedagogy

Metodu nedokončených výpovědí bych doporučila využít v hodinách Občanské nauky. Vhodné by bylo, aby žáci zaznamenávali odpovědi na papír, který si učitel ke konci hodiny vybere a vyhodnotí. Dokončené výpovědi by měly být spontánní a učitel by do nich neměl zasahovat.

Nyní se pokusím o sestavení několika nedokončených vět, které by mohli pedagogové v hodině použít. Uvedu vlastní soupis nedokončených vět, ale také použiji, již

ověřené. Zdůrazňuji, že níže uvedený seznam není zatím vyzkoušený. Některé ukázky výpovědí jsem již uvedla, viz výše u dětských testů.

Příklady větných začátků:

Mám rád(a)...

Nelíbí se mi...

Nesnáším...

Rodina...

Moje matka...

Můj otec...

Můj sourozenec...

Domov...

Cítím se...

Bojím se...

Přeji si...

Toužím...

Tendlerův test:

Např.:

Soudím, že můj otec zřídka...

Vždycky jsem chtěl...

Nemám rád lidi, kteří...

Přijde takový den, že...

Mojí největší chybou je...

Většina rodin, které znám...

Sacksův test:

Myslím, že maminka většinou...

Když přijde tatínek domů...

Býváme mezi dětmi, ale...

Kdyby naše učitelka...

Někdy se celý třesu, když...

Až budu starší...

Moc bych si přál(a), aby...

16. 3. 3. Realizace nedokončených výpovědí

Metodu nedokončených výpovědí jsem uskutečnila v hodině Občanské nauky. Mými respondenty byli žáci šesté třídy (28 žáků). V realizaci mi vyšla vstříc paní učitelka i pan ředitel ze ZŠ v České Lípě.

V hodině, kde se výzkum odehrával, jsem byla přítomna. Žákům jsem na začátku hodiny rozdala papír, na který zaznamenávali své volné asociace. Následně jsem je poprosila, aby spontánně (bez přemýšlení) dopsali nedokončené věty. Zdůraznila jsem jim, že psaní je dobrovolné a anonymní.

Cílem mého bádání bylo zjistit, jak žáci dokážou reagovat na nedokončené výpovědi a případně zjistit jejich emoční stavy.

Použila jsem nedokončenou výpověď z Tendlerova testu – Nemám rád lidi, kteří..., dále jsem vyzkoušela výpovědi z mého již výše zmíněného seznamu - Domov..., Přeji si...

Nyní uvedu příklady odpovědí žáků:

1. Domov...

„Domov je to nejlepší, co můžeme mít.“

„Domov je můj ráj.“

„Domov je rodina.“

„Domov je moje volné prostředí, kde si hraju.“

„Domov je život.“

„Domov: sladký domov.“

„Domov – svoboda.“

„Domov – rodina.“

„Domov – bezpečí.“

„Domov je to nejlepší na světě.“

„Domov, tam je pohodlí.“
„Domov je můj celý život.“
„Domov – přítel člověk.“
„Domov je můj úkryt.“
„Domov je krásný.“
„Domov je moje rodina, nejkrásnější věc.“
„Domov je nuda.“
„Domov je tam, kde bydlím.“

2. Přeji si...

„Přeji si, aby Dan nezlobil.“
„Přeji si, aby můj kamarád byl můj bratr.“
„Přeji si prázdniny.“
„Přeji si, ať neprší.“
„Přeji si, abych byl právník.“
„Přeji si tablet.“
„Přeji si mít úžasný život.“
„Přeji si věci, které se nikdy nestanou.“
„Přeji si být doma.“
„Přeji si koně a velkého psa.“

3. Nemám rád lidi, kteří...

„Nemám rád lidi, kteří ubližují, kradou a lžou.“
„Nemám ráda lid, co jsou často protivní.“
„Nemám rád lidi, kteří sexuálně znásilňují malé děti.“
„Nemám ráda lidi, protože se jim nedá věřit.“
„Nemám rád lidi, kteří jsou arogantní, hrubí a hloupí.“
„Nemám rád lidi, kteří provokují.“
„Nemám ráda lidi, kteří jsou otravní.“
„Nemám rád lidi, kteří lžou.“
„Nemám ráda lidi, kteří jsou neupřímní.“
„Nemám ráda lidi, kteří lžou, pomlouvají a kradou.“

Vyhodnocení odpovědí:

Překvapilo mě, že se žáci bez jakýkoliv otázek pustili do psaní. Nenašel se nikdo, komu by vyplnění dělalo problémy. Několikrát jsem zdůrazňovala, že jde o bezmyšlenkovou psaní, že mohou napsat cokoliv, co je nad danou nedokončenou větou napadne.

U první nedokončené výpovědi (Domov...) mě udivilo, že všichni žáci mají pozitivní vztah ke svému domovu. Žádná odpověď nebyla negativní. Je zřejmé, že pro žáky znamená domov místo bezpečí a klidu. Nejčastější odpovědí, kterou jsem zaznamenala: „Domov je rodina.“

Cílem druhé výpovědi bylo zjistit, po čem žáci touží (přejí). Nejvíce si přejí vlastnit různé věci (počítač, telefon aj.).

Na poslední nedokončenou výpověď (Nemám rád(a) lidi, kteří...) odpovídali často, že nemají rádi lidi, kteří lžou, kradou, ubližují nebo pomlouvají. Zaujalo mě, že žáci šestých ročníků dokázali velmi upřímně větu dokončit. Překvapila mě odpověď jednoho žáka: „Nemám rád lidi, kteří sexuálně znásilňují malé děti“. Myslím si, že toto téma nenechává nikoho chladným ani žáky ZŠ.

Metodu nedokončených výpovědí bych doporučila k vyzkoušení všem pedagogům. Domnívám se, že pro vyjádření pocitů, názorů, myšlenek je velmi vhodná a nenásilná.

Odpovědi započatých vět nemusejí být pouze písemné, ale velmi vhodné je využívat i slovní administrace.

17. Výzkumná část

17. 1. Zaměření na cíle

Cílem mé diplomové práce je zjistit názory, zkušenosti a postoje žáků II. stupně k problematice sexuálního násilí. Zaměřovala jsem se na interpretaci samotného pojmu, dále také na důvody lidí, kteří ubližují druhým. Posledním úkolem bylo vypátrat, kam by se respondenti v případě pomoci obrátili a zda znají nějaké příslušné organizace.

17.2. Metodika výzkumu

17. 2. 1. Zkoumaný soubor

Celkový počet respondentů činí 100. Jedná se o žáky šestých (28 žáků), sedmých (20 žáků), osmých (27 žáků) a devátých (25 žáků) tříd.

17. 2. 2. Diagnostický nástroj

Pro zpracování mé diplomové práce jsem použila výzkumnou metodu dotazníku. Před samotným výzkumem jsem provedla „předvýzkum“, abych zjistila, zda jsou otázky vhodné pro žáky druhého stupně.

V úvodu dotazníku seznamuji žáky s cílem této práce, ujišťuji o naprosté anonymitě a děkuji za čas a ochotu při vyplňování.

Dotazník je sestaven ze sedmi otázek, která jsem vytvořila pro účely tohoto výzkumu.

Ukázka použitého dotazníku:

Dotazník:

Jmenuji se Lucie Kopecká a jsem studentkou Technické univerzity v Liberci, Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické

Tento dotazník se zaměřuje na problematiku sexuálního násilí na dětech a poslouží jako podklad k závěrečné diplomové práci. Je anonymní a veškeré odpovědi budou použity pro účely osobního výzkumného projektu. Vaše odpovědi jsou pro mě důležité a cenné a velmi mi pomohou při zpracování práce. Předem děkuji za odpovědi a čas strávený vyplňováním tohoto dotazníku.

Věk:

Pohlaví: Žena/ Muž

1. Co si představuješ pod pojmem sexuální násilí?

<i>a) znásilnění</i>	<i>f) sexuální zneužívání</i>
<i>b) bití</i>	<i>g) vyhrožování</i>
<i>c) incest</i>	<i>h) prostituce</i>
<i>d) psychické týrání</i>	<i>i) pornografie</i>
<i>e) nevím</i>	<i>j) jiné (napíš)</i>

2. Co podle TEBE vede lidi k tomu, že ubližují druhým.

<i>a) alkohol</i>	<i>f) stres</i>
<i>b) drogy</i>	<i>g) nemoc</i>
<i>c) trauma z dětství</i>	<i>h) neschopnost ovládat svoje pudy</i>
<i>d) problémy v práci, v rodině</i>	<i>ch) nevím</i>
<i>e) jiné (napíš)</i>	

3. Setkal(a) ses někdy ve svém okolí se sexuálním násilím?

- a) Ano*
- b) Ne*

4. Myslíš si, že sexuální násilí je pouze soukromý problém, který by si členové rodiny měli vyřešit sami nebo by měli někoho požádat o pomoc?

- a) vyřešit sami
- b) požádat o pomoc
- c) nevím

5. Na koho by ses v případě potřeby obrátil(a) o pomoc?

a) policie	e) linka bezpečí
b) kamarád	f) školní psycholog, školní speciální pedagog
c) učitel	g) nevím
d) rodina	h) jinam (napíš)

6. Znáš nějaké organizace, které pomáhají obětem sexuálního násilí?

7. Co by si poradil(a) dítěti – oběti sexuálního násilí?

17. 3. Realizace výzkumu

17. 3. 1. Postup sběru dat

Mými respondenty byli žáci šestých, sedmých, osmých a devátých tříd sídlištní ZŠ v České Lípě. Vyšel mi vstříc ředitel školy, tak paní učitelka, v jejíchž hodinách byl výzkum a sběr dat realizován. Paní učitelka seznámila žáky s daným dotazníkem a poprosila je mým jménem o vyplnění. Na závěr jim poděkovala za strávený čas a ochotu při vyplňování.

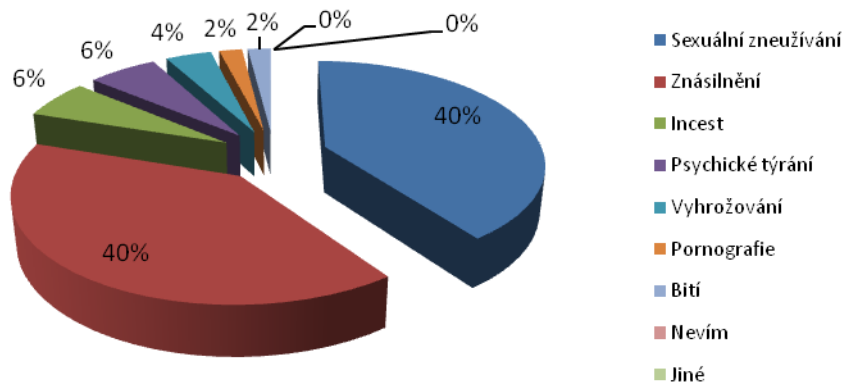
17. 3. 2. Zpracování dat

Dotazníky jsem rozdělila podle stupně tříd a graficky vyhodnotila odpovědi žáků. Z odpovědí jsem sestavila souhrnné grafy. U všech otázek byly odpovědi různorodé. Některé otázky jsem vyhodnotila z genderového hlediska.

1. Co si představuješ pod pojmem sexuální násilí?

Celkový graf ukazuje, že 40% žáků ze všech žáků (100 žáků) si pod pojmem sexuální násilí představuje sexuální zneužívání, procentuálně stejně je na tom i znásilnění. 6% žáků se domnívá, že sexuální násilí je incest a psychické týrání. Zajímavé je, že vyhrožování považují jen 4% žáků za sexuální násilí.

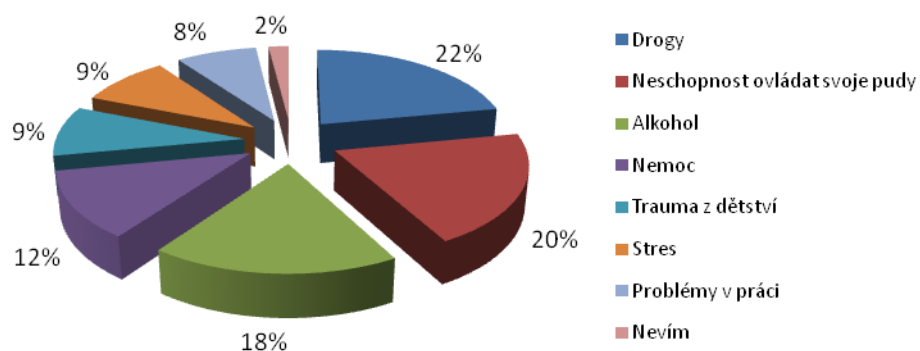
1. Co si představuješ pod pojmem sexuální násilí?

2. Co podle TEBE vede lidi k tomu, že ubližují druhým?

Nejčastější odpovědí na otázku, co podle Tebe vede lidi k tomu, že ubližují druhým, byla příčina braní drog a neschopnost ovládat svoje pudy. 18% žáků odpovědělo, že důvodem bývá alkohol a 12% ze všech tázaných uvedlo nemoc. Méně častou odpovědí bylo trauma z dětství a problémy v práci.

2. Co podle TEBE vede lidi k tomu, že ubližují druhým?

3. Setkal(a) ses někdy ve svém okolí se sexuálním násilím?

Z grafu vyplývá, že 89% žáků se nikdy nesetkalo ve svém okolí se sexuálním násilím. Pouze 11% respondentů uvedlo, že se sexuálním násilím mají zkušenost.

Ukázky odpovědí:

„Byla jsem osahávaná. V mém okolí žije několik známých, kteří si prošli i něčím horším.“

„Osahávání a urážení.“

„Kamarádku mé sestry znásilnili, když šla z party.“

„V rodině, ale už je to dlouho.“

„Kamarádku a její mamku znásilňoval děda.“

„Když jsem byla malá, tak mě znásilňoval bratranec. Nikomu jsem to ještě neřekla. Trvalo to pět let, už dva roky ho nevidám. Díky bohu.“

„Ani ne tak s násilím, ale když jsem jednou spala u kamarádky, tak mě osahával její brat a mě se to nelíbilo.“

Z generového hlediska:

Z grafu je zřejmé, že většina dívek a chlapců se sexuálním násilím nesetkalo. Na rozdíl od chlapců 9% dívek, již mělo zkušenost se sexuálním násilím.

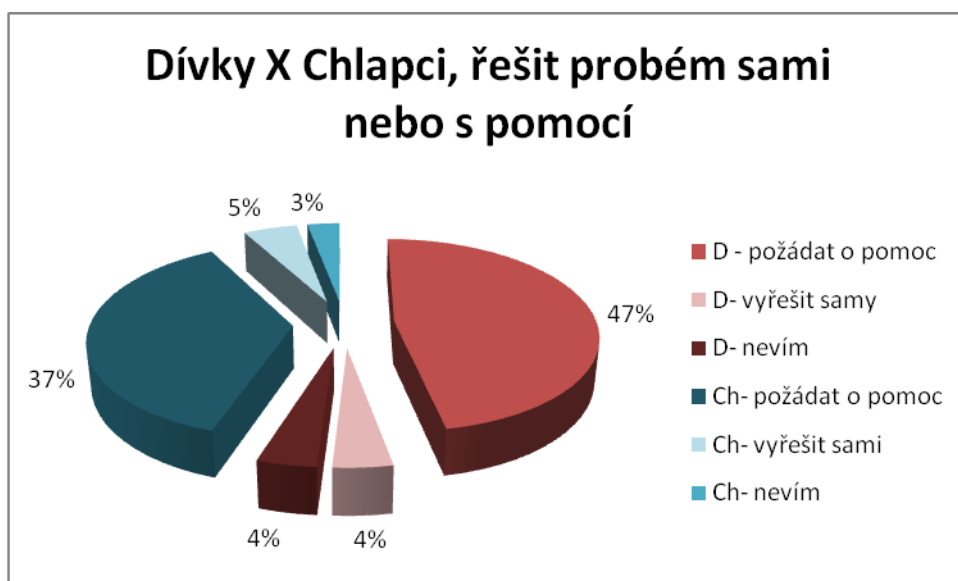
4. Myslíš si, že sexuální násilí je pouze soukromý problém, který by si členové rodiny měli vyřešit sami nebo by měli požádat o pomoc?

Z celkového počtu 100 žáků čtyři pětiny odpovědělo, že by se obrátilo na pomoc, protože sexuální násilí není jen osobním problémem rodiny. Naopak 9% respondentů by se nikomu nesvěřovalo.

Z generového hlediska:

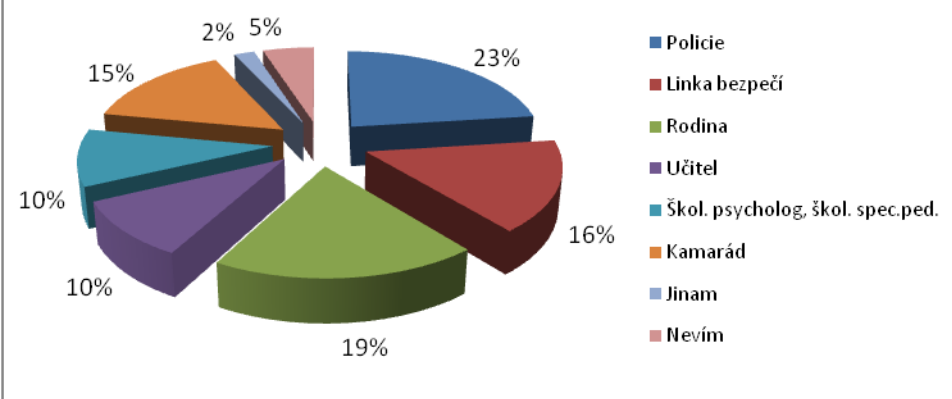
Z grafu vyplývá, že dívky i chlapci se domnívají, že sexuální násilí není soukromý problém, který by si rodina měla vyřešit sama. 4% dívek a 5% chlapců si myslí, že by tyto problémy měly zůstat v rodině.

5. Na koho by ses v případě potřeby obrátil(a) o pomoc?

Žáci by se v případě nebezpečí obrátili na policii (23%), v případě potřeby by se svěřili rodičům (19%), lince bezpečí (16%), školním psychologovi, školnímu speciálnímu pedagogovi (10%), kamarádovi (15%) nebo učiteli (10%).

5. Na koho by ses v případě potřeby obrátil(a) o pomoc?

6. Znáš nějaké organizace, které pomáhají obětem sexuálního násilí?

Z grafu vyplývá, že 87% žáků nezná žádné organizace, které pomáhají obětem sexuálního násilí. Domnívám se, že je to zapříčiněno nízkou informovaností žáků a nedostatečně probraným tématem sexuálního násilí ve výuce.

Ukázky odpovědí:

„Obětem sexuálního násilí by mohla pomoc Linka bezpečí, policie nebo rodiče.“

„Psycholog, pedagog.“

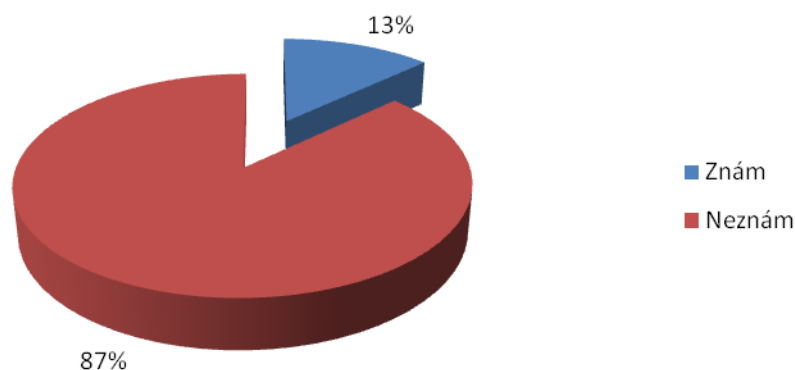
„Pohotovost, linka těhotenství a psychologie.“

„Linka bezpečí, psycholog.“

„Návštěva u psychologa.“

„Psychologové, sociální pracovníci, odborní policisté.“

Znáš nějaké organizace, které pomáhají obětem sexuálního násilí?

7. Co bys poradil(a) dítěti – oběti sexuálního násilí?

Ukázka odpovědí:

„Aby se poradilo s policií nebo rodinou.“

„Aby si to nenechávalo pro sebe, ale aby se na někoho obrátilo.“

„Poradila bych mu, aby to řeklo rodičům, jestli se bojí, ať si to nechá pro sebe.“

„Nejdřív, aby o tom řekl(a) rodině, společně pak zavolat policii.“

„Aby se poradil(a) s psychologem, policií. Nesvěřovat se kamarádovi, protože by toho mohl zneužít.“

„Volat na linku bezpečí.“

„Aby se na někoho obrátil a nebál se. Určitě by se neměl bát a jít na policii.“

„Nevím, ještě jsem se nesešel s podobným případe.“

„Záleží na tom o jaký druh se jedná, pokud oběť už byla zneužita, tak bych radil, aby šla ihned na policii nebo ať se poradí s rodinou.“

„Aby si to nenechávalo pro sebe, protože to je ten největší problém.“

„Chtěla bych se o tomto tématu bavit ve škole.“

„Uklidnit se a chovat se jakoby nic, ale nahlásit to nejdřív rodičům, pak pedagogovi školy a nakonec policii.“

„Aby se nebál a řekl to dospělému, kterému věří.“

„Nevím.“

17. 4. Vyhodnocení a výsledky výzkumu

Odpovědi se u většiny otázek nijak výrazně nelišily. Výjimkou byla otázka č. 5, ve které jsem se ptala žáků, na koho by se v případě potřeby obrátili o pomoc. Žáci šestých a sedmých ročníků mají větší důvěru a oporu v kamarádech a rodičích, žáci osmých a devátých tříd by se svěřili především učitelům, výchovným poradcům, speciálním pedagogům nebo by požádali o pomoc policii.

Nepotěšující zjištění bylo u otázky č. 6, kdy jsem se žáků ptala, zda znají nějaké organizace, které pomáhají obětem sexuálního násilí, pouze 13% respondentů by vědělo, kam by se v případě nebezpečí obrátilo. Myslím si, že důvodem je nedostatečná informovanost žáků ve škole.

Potěšující je zjištění, že čtyři pětiny dotazovaných žáků se nikdy ve svém okolí nesetkaly s projevy sexuálního násilí.

Souhrnně by se dalo říct, že názory žáků jednotlivých ročníků na sexuální násilí se od sebe nijak výrazně neliší. Někteří žáci se vyplňováním dotazníků moc nezdržovali, jejich odpovědi byly strohé. Všechny vybrané dotazníky byly vyplněné, což pro moji diplomovou práci bylo velmi přínosné.

17. 5. Interpretace

Myslím si, že některé odpovědi žáků na danou problematiku se daly předpokládat. Nedá se proto říct, že by mě některé odpovědi překvapily. Výjimkou byly odpovědi u otázky č. 3, kde jsem se dotazovaných žáků ptala, zda se někdy ve svém okolí setkali se sexuálním násilím. Dvě dívky se svěřily, že se sexuálním násilím setkaly v rodině.

Myslím si, že žáci o tomto tématu nemají dostatečné znalosti. Dozvídají se o násilí především z internetu, televize nebo z filmů. Domnívám se, že je to velká chyba, protože tento jev je závažný. Je potřeba, aby se žáci naučili, jak se zachovat v nebezpečné situaci

a na koho se mají v případě pomoci obrátit. Doporučila bych, aby se ve školách tomuto tématu nevyhýbali a s žáky o něm hojně diskutovali.

17. 6. Diskuze

Můj výzkum se zaměřil na názory a postoje žáků II. stupně na problematiku sexuálního násilí. Tyto odpovědi by se neměly brát na lehkou váhu, ale zvážit je, a pokusit se je využít pro prevenci takového jednání.

Zjistila jsem, že 40% žáků si pod pojmem sexuální násilí představuje sexuální zneužívání, dalších 40% respondentů odpovědělo znásilnění. Žáci mají i jasnou představu o tom, co vede lidi k tomu, že ubližují druhým. Nejčastějšími zaznamenanými odpověďmi byly drogy, alkohol a neschopnost ovládat svoje pudy. Mé šetření zjistilo, že 89% žáků se nikdy nesetkalo se sexuálním násilím. Zbýlých 11% respondentů měli už zkušenost s tímto jevem. Vaníčková ve své studii (cit. dle Vaníčková, 1999, str. 23) uvádí, že k prvnímu ataku sexuálního násilí nejčastěji došlo ve věku 10–15 let. Je zřejmé, že žáci II. stupně jsou nejvíce ohroženou skupinou.

Dotazníkové šetření ukázalo, že se žáci nedomnívají, že by sexuální násilí bylo soukromým problémem. V případě pomoci by se nejvíce respondentů obrátilo na policii, linku důvěry nebo rodinu.

Jak už jsem výše zmínila, nepotěšujícím zjištěním bylo, že většina žáků neznají žádné organizace, které pomáhají se sexuálním násilím.

V souvislosti s tímto výzkumem mě postupně napadaly i jiné otázky, které by se daly zařadit do dotazníkového šetření a možná by vylepšily a obohatily tento výzkum.

Zjišťovala bych, zda žáci probírají problematiku sexuálního násilí ve škole, především kolik času se mu věnovali.

17. 7. Závěr výzkumné části

Cílem mé výzkumné části bylo zjistit názory a postoje žáků II. stupně na problematiku sexuálního násilí. Zjišťovala jsem, na koho by se žáci v případě pomoci obrátili, jestli znají nějaké organizace, které pomáhají obětem sexuálního násilí. Mým

hlavním záměrem bylo nahlédnout do myšlenek žáků II. stupně a prostřednictvím dotazníků zjistit, jaké mají zkušenosti, názory a postoje k sexuálnímu násilí.

Doufám, že se mi to alespoň z části povedlo.

18. Rady pro učitele

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na několik vhodných rad, jež mohou pomoci učitelům při práci s postiženým chlapcem nebo dívkou. Pokud pedagog má podezření, že s žákem není vhodně zacházeno, měl by postupovat při rozhovoru s ním podle následujících pokynů:

- Dát jim prostor, aby mohli o svých zkušenostech mluvit.
- Nepochybovat o slovech dívek nebo chlapců, věřit jim.
- Nezklamávat jejich důvěru.
- Aby se necítili pod tlakem.
- Neřít se na postiženého jako na oběť sexuálního násilí, ale jako na celou osobnost.
- Dát jim najevo, že pachatel je za všechno zodpovědný.
- Postarat se o klidnou, nerušenou atmosféru pro rozhovor.
- Být na stejné úrovni jako dítě (sednou si nebo kleknout si).
- Ověřovat si, že dítě chápe všechno, co se mu říká.
- Stavit otázky citlivě.
- Nenutit dítě k řeči.
- Vyhýbat se otázkám Proč?
- Neslibovat víc, než co se může dodržet.
- Zbavit dívku nebo chlapce slibu na dodržení tajemství tím, že se mu řekne? „Smíš o tom mluvit.“
- Na konci každé promluvy pochválit dívku nebo chlapce, domluvit s nimi další krok, který podniknete. Tím se podtrhne vaše spolehlivost.

(Sielert, 1994, str. 238-239)

19. Kde hledat pomoc

Linka bezpečí – bezplatná telefonická linka, krizové pomoci pro děti i mladistvé

- anonymní poradenství 24 hodin

Adresa: Ústavní 95, 181 02, Praha, tel.: 116111

Elektra – centrum pomoci ženám zneužitých v dětství

Adresa: Chomutovická 1444/2, 149 00, Praha 11, tel.: 272 911 110

Akorus – občanské sdružení, pomáhající osobám ohroženým domácím násilím

Adresa: Dělnická 213/2, Praha 7, tel.: 283 892 772

Linka důvěry dětského krizového centra

Adresa: V Zápolí 1250/21, 141 00, Praha 4 – Michle, tel.: 241 489 149

Růžová linka – linka pro děti a mladé lidi ve stavu akutní krize nebo v situaci, kdy si

neumějí poradit nebo se rozhodnout

Adresa: Ruská 87, 100 00, Praha 10, tel.: 272 736 263

Krizové centrum pro rodinu

Adresa: Jiráskovo nábřeží 1549/10, 370 04, České Budějovice, tel.: 387 410 864

Spondea – poskytuje odbornou pomoc a podporu dětem, dospívajícím a studentům do věku

26 let, jejich rodinám, příbuzným a osobám blízkým

Adresa: Sýpka 25, 613 00, Brno, tel.: 608 118 088

Policie ČR

Tel.: 158

Tísňové volání z mobilního telefonu

Tel: 112

Fond ohrožených dětí

Tel: 224 236 655

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo analyzovat problematiku zneužívaných žáků II. stupně. Jak je z práce patrné, sexuální násilí se dotýká mnoha dětí, ale i dospělých.

V praktické části jsem se snažila vymezit pojem sexuálně zneužívaného dítěte. Zaměřila jsem se na prevenci sexuálního zneužívání. Sexuální násilí se týká především obětí, které často neví, jak se s danou situací vypořádat. Je důležité, aby jim společnost poskytla pomoc a najít řešení problému a tomuto tématu se plně věnovat.

Teoreticky jsem nastínila metody, které pomáhají zjišťovat sexuální násilí na dětech. Velmi přínosnou metodou je kresba, jež pomáhá identifikovat příznaky sexuálního zneužívání. Z rozmístění postav a použitých barev, lze poznat, zda je dítě vystavěno negativním vlivům. Techniku kresby využívají především psychologové, ale myslím si, že je přínosná i pro pedagogy. Velmi vhodnou metodou pro pedagogy, jak pracovat s tématem sexuálního násilí jsou hry. V hodině občanské nauky jsem prakticky využila metodu nedokončených výpovědí. Žáci se k zadanému úkolu stavěli velmi pozitivně a doplnili věty bez výhrad.

Ve výzkumné části jsem se zaměřila na názory, postoje a zkušenosti žáků II. stupně ZŠ na sexuální násilí. Výzkum jsem realizovala formou dotazníku. Dotazník byl sestaven ze sedmi otázek a byl poskytnut žákům druhého stupně. Zaznamenané výpovědi byly pro mě velmi přínosné a pro lepší přehlednost jsem je zaznamenala do grafů. Výzkum nepřinesl nové poznatky, které by mohly pomoci k vyřešení problému sexuálního násilí na dětech, nicméně mým hlavním záměrem bylo zjistit, jaké názory mají žáci na danou problematiku a především na koho by se v případě pomoci obrátili.

Doufám, že se mi alespoň do určité míry podařilo tento jev popsat a vysvětlit, jak po stránce teoretické, tak po stránce praktické a splnit stanovené cíle.

Použitá literatura:

- ARNON, Bentovim, 1998. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-629-3.
- AUGUSTYN, Josef, 1995. *Sexualita v našem životě*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-85527-99-5.
- BARTOŠEK, M., 1995. Sexuální výchova na některých školách už od září. *Učitelské noviny*, roč. 98, č. 22, str. 5.
- BRZEK, A., MELLAN, J., 1995. Soustavná sexuální výchova. Projekt na základních a středních školách. *Česká škola*, roč. 1, č. 10, příl. str. 11-14.
- DAVIDO, R. 2008. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-415-1.
- DUNOVSKÝ, J. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-192-5.
- ELLIOTOVÁ, Michele, 1995. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-034-0 .
- FABRICI-ŠIČKOVÁ, J., 2008. *Základy arteterapie*. 2 vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-408-3.
- HANUŠOVÁ, Jaroslava, 2006. *Násilí na dětech – syndrom CAN*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 80-86991-78-4.
- HANZOVÁ, Marie, 1995. *Práva a povinnosti našich dětí*. 1. vyd. Praha: Viktoria Publishing. ISBN 80-7187-007-2.
- HELMUT, Erb, 2000. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. 1. vyd. Praha: Amulet. ISBN 80-86299-22-8.
- HENDL, J. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HERMOCHOVÁ, Soňa, 1995. *Hry pro život I*. 2. vyd. Praha:Portál. ISBN 80-7178-042-1.
- HERMOCHOVÁ, Soňa, 1994. *Hry pro život I*. 1. vyd. Praha:Portál. ISBN 80-85282-80-1.
- HERZOG, Rupert, 2009. *Násilí není řešení*. 1. vyd. Plzeň: Fraus. ISBN 978-80-7238-850-9.
- HOPPE, S. 2001. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*. 1.vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-434-6.

- HORT, Vladimír, 2008. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-404-5.
- HRUBÝ, J., 1996. Příspěvek k problematice sexuální výchovy na základní škole. *Diplomová práce*. Praha, FF UK.
- CHROMÝ, Jakub, 2010. *Kriminalita páchaná na mládeži*. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-825-3.
- JANIŠ, Kamil, 1999. *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-902-4.
- KOBLOVÁ, S.; MIŠURCOVÁ, V. 1999. *Práva dítěte v dokumentech*. Praha: Themis. ISBN 80-8521-56-7.
- MELLAN, J.; BRZEK, A., 1994. Návrh náplně soustavné sexuální výchovy na 2. stupni základních škol a na středních školách. *Česká škola*, roč. 1, č. 4, příl. str. 8-14.
- MELLAN, J.; BRZEK, A., 1995. Návrh náplně soustavné sexuální výchovy na základních a středních školách. *Učitel'ské noviny*, roč. 98, č. 22, str. 15-19; 23, str. 11-18.
- MELLAN, J., 1995. Postoje k sexuální výchově na základních školách. *Česká škola*, roč. 1, č. 9, str. 6-7.
- MILFAIT, René, 2008. *Komerční sexualizované násilí na dětech*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-320-8.
- MIOVSKÝ, M. 2006. *Kvalitativní přístup a metody psychologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.
- MUFSON, S. 1996. *O týrání a zneužívání*. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-194-8-
- PŠENIČKA, Oldřich, 1995. *Sexuální výchova v rodině*. 2. dopl. vyd. Pardubice: Hnutí rodina. ISBN 80-901524-3-0.
- RÖSLEROVÁ, Petra, 2009. *Slabikář násilí na dětech*. Praha: Úřad vlády ČR. ISBN 978-80-7440-001-8.
- ŘÍČAN, P., 1988. *K teorii a praxi projektivních technik*. 1. vyd. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- SIELERT, U., 1994. *Sexuální výchova*. 1.vyd. Praha: Trizonie. ISBN 80-85573-36-9.
- SMOLÍKOVÁ, K., HEJNOVÁ, R., *Než se dítě zeptá*. Praha: Portál. 1997.
- STÉPHANE, Bourcet, 2006. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. 1. vyd. Praha: Albatros. ISBN 80-00-01552-8.
- STIFFTUNG, F. E, 2002. *Komerční sexuální zneužívání dětí*. Praha: Friedrich-Ebert-Stiftung.

SVOBODA, M. 2001. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-545-8.

ŠILEROVÁ, Lenka, 2003. *Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. 1. vyd. Praha: Grada.

ŠÍPEK, Jiří, 2000. *Projektivní metody*. 1. vyd. Praha: ISV. ISBN 80-85866-53-6.

ŠULOVÁ, L., *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství*. Praha: Grada – Avicenum. ISBN 80-7169-218-2.

TÄUBNER, Vladimír, 1996. *Metodika sexuální výchovy*. 1. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 80-7071-029-2.

Trestní zákoník. 2011. Praha: C.H. Beck.

VANIČKOVÁ, Eva, 1995. *Násilí v rodině*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-008-4.

VANIČKOVÁ, Eva, 1999. *Sexuální násilí na dětech*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-286-6.

VANIČKOVÁ, Eva, 2009. *Interpersonální násilí na dětech*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR. ISBN 978-80-7440-001-8.

WEISS, Petr. 2005. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0929-5.

WEISS, Petr. 2010. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2492-8.

Absolventské práce:

BAROŇOVÁ, Veronika. Domácí násilí z pohledu žáků II. stupně ZŠ [online]. [vid. 10. 4. 2013]. Dostupné z <http://is.muni.cz>

PROKEŠOVÁ, Markéta. Projektivní metody v praxi poradenského psychologa [online]. [vid 3. 3. 2013]. Dostupné z <http://is.muni.cz>

Internetové zdroje:

Dětské krizové centrum [online]. [vid. 20. 5. 2013]. Dostupné z <http://www.ditekrize.cz>

VICHTERA, Pavel. *Proti šikane*. [online]. [vid. 10. 4. 2013]. Dostupné z <http://proti-sikane.saferinternet.cz/minimalizace-sikany>

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Kazuistika č. 1

Příloha č. 2: Kazuistika č. 2

Příloha č. 3: Kazuistika č. 3

Příloha č. 4: Kazuistika č. 4

Kazuistika č. 1

Jednoho dne navštívila Dětské krizové centrum zoufalá matka. Přišla na základě porady s dětskou lékařkou. Matka byla nešťastná, protože si nevěděla rady, jak se chovat ke své desetileté dceři. Po důvěrné rozmluvě s dcerou totiž zjistila, že dcera byla celý rok sexuálně zneužívána vlastním otcem. V průběhu šetření vyšlo najevo, že muž byl již v minulosti pro podobný delikt trestán. Matka se rozvedla se svým mužem a zůstala sama s dcerou a dvanáctiletým synem. Po nějaké době se začaly projevovat u dívky různé příznaky. Na odborném pracovišti byl u dívky diagnostikován traumatický zážitek v důsledku opakovaného sexuálního zneužívání otcem. U syna matka zaznamenala předčasný sexuální zájem a též poruchy chování. Za jeden a půl roku po první návštěvě v dětském centru zděšená matka sdělila pracovníkům, že syn po celou dobu nepřítomnosti otce sexuálně zneužíval svou sestru.

Kazuistika č. 2

Na odborné pracoviště se obrátila ředitelka ZŠ s tím, že se jejich čtrnáctiletá žákyně svěřila třídní učitelce, že měla s nevlastním otcem pohlavní styk. Dívka spolu se svojí nevlastní sestrou byla před 6lety svěřena do péče nevlastnímu otci. Matka o děti nepečovala, bylo proti ní vedeno trestní řízení pro prostituci a ohrožování mravní výchovy, protože nabízela k prostituci i dceru. Dívka později vyprávěla, že se jí to dokonce líbilo, vzrušovalo ji to, měla tátu ráda. Dívka se rozhodla o své situaci vypovědět proto, že otec ji

nechtěl nikam pouštět. Dívka projevovala zájem o chlapce, chtěla chodit na schůzky. Otec ji chtěl mít pouze pro sebe, proto jí říkal, že se musí starat o rodinu. U dívky se začaly objevovat závažné výchovné problémy, kouření, drogy. Díky péči pracovníků domova se podařilo tyto problémy zvládnout.

Kazuistika č. 3

Večer se u dveří Dětského krizového centra objevila 16letá dívka. Sdělovala, že byla po několika let sexuálně zneužívána svým nevlastním otcem. Při objektivním vyšetření byly zjištěny četné podlitiny na hlavě, prsou, stehnech, měla vytrhané vlasy. Při gynekologickém vyšetření byla zjištěna porucha panenské blány. Matka se jednoznačně postavila proti dceři s tím, že oznámení o otci je výmysl. Dívka byla umístěna do dětského domova. Opakovaná vyšetřování a hlavně tlak rodiny, též sliby, že si ji vezmou zpět domu, když odvolá výpověď, vedly k tomu, že skutečně výpověď odvolala. Výsledkem bylo to, že rodina dívku v dětském domově nechala a pachatel se vrátil domů.

Kazuistika č. 4

Osmiletá dívka, na svůj věk zanedbaná jak v oblasti sociální, tak citové, měla ve škole problémy s učením, vyprávěla svým kamarádům, že ji kvůli tatínkovi moc bolí břicho. Děti to sdělovaly doma i ve škole, až se hlášení objevilo na policii. Doneslo se to i k matce dívky. Mezitím matka dítě vodila po různých vyšetřeních lékařských i policejních. Ve výpovědi dítěte, která se zpočátku zdála věrohodná, se objevovalo líčení pokusů o anální styk a masturbace nevlastního otce. Zjistilo se, že matka vodila dceru ke známým do bytu, kde sama provozovala prostituci. Dívka tak měla možnost sledovat sexuální styky ve všech možných variantách. Důvodem nařčení nevlastního otce jako pachatele byla zřejmě snaha dostat ho z bytu.

(Příloha 1 – 4 jsou citované z Vaničková, 1999, str. 107- 11)

